

ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ
Επισκόπηση Νομολογίας (Νοέμβριος 2023 – Ιανουάριος 2024)

Επιμ.: Έρρικα Κ. Λόραμ

Άρθρο 2 – Δικαίωμα στη ζωή

Υπόθεση Alkhatib και λοιποί κατά Ελλάδας (Προσφυγή Νο 3566/16), απόφαση της 16ης Ιανουαρίου 2024
παράνομη μεταφορά μεταναστών – θανάσιμος πυροβολισμός – ελλιπής έρευνα

Οι τρεις προσφεύγοντες είναι Σύριοι υπήκοοι που ζουν στο Taby της Σουηδίας. Στις 22 Σεπτεμβρίου 2014, σκάφος της ακτοφυλακής εντόπισε στη θαλάσσια περιοχή της Ψερίμου μηχανοκίνητο σκάφος χωρίς διακριτικά σήματα και σημαία. Ο κυβερνήτης του σκάφους της ακτοφυλακής διέταξε το μηχανοκίνητο σκάφος να σταματήσει. Ο κυβερνήτης όμως του μηχανοκίνητου σκάφους δεν συμμορφώθηκε και, επιχειρώντας επικίνδυνους ελιγμούς, συγκρούστηκε με το σκάφος της ακτοφυλακής προκαλώντας του ζημιές.

Ρίχθηκαν μερικές προειδοποιητικές βολές χωρίς αποτέλεσμα και ο κυβερνήτης του σκάφους της ακτοφυλακής έδωσε εντολή να στοχεύσουν το μηχανοκίνητο σκάφος, ώστε να το αχρηστεύσουν και να το ακινητοποιήσουν. Από τη συνταχθείσα για το συμβάν έκθεση προέκυψε ότι ρίχθηκαν κατά του μηχανοκίνητου σκάφους 7 προειδοποιητικές βολές και συνολικά 13.

Από τις βολές τραυματίστηκαν σοβαρά δύο Σύριοι υπήκοοι, ο ένας στον ώμο και ο άλλος στο κεφάλι, ο οποίος σε κώμα μεταφέρθηκε με ελικόπτερο στο νοσοκομείο της Ρόδου. Οι υπόλοιποι μεταφέρθηκαν στην Κάλυμνο. Στις 23 Δεκεμβρίου 2014, ο εισαγγελέας του Ναυτοδικείου Πειραιά διέταξε προκαταρκτική έρευνα για τυχόν ποινική ευθύνη των λιμενικών που ενεπλάκησαν στο περιστατικό. Στις 30 Ιουνίου 2015, η ποινική δίωξη έπαυσε.

Στις 24 Σεπτεμβρίου 2014, ο εισαγγελέας του Πρωτοδικείου της Κω άσκησε ποινική δίωξη κατά του οδηγού του μηχανοκίνητου σκάφους και του βοηθού του, Τούρκων υπηκόων, και διέταξε την προσωρινή κράτησή τους. Το Εφετείο Κακουρηγημάτων της Ρόδου καταδίκασε, στις 15 Μαΐου 2015, τους δύο κατηγορούμενους για παράνομη είσοδο στην ελληνική επικράτεια και παράνομη διακίνηση υπηκόων τρίτων χωρών. Το δευτεροβάθμιο δικαστήριο απέρριψε την έφεση του δεύτερου κατηγορουμένου και ανέβαλε την εκδίκαση της έφεσης του πρώτου, προκειμένου να κληθούν μάρτυρες. Η έκβαση της υπόθεσης δεν προέκυψε από τα στοιχεία του φακέλου της υπόθεσης.

Ο βαριά τραυματισμένος Σύριος μεταφέρθηκε από την εντατική του νοσοκομείου της Ρόδου στη Σουηδία, όπου ζούσε η σύζυγος και τα παιδιά του, και νοσηλεύθηκε στη Στοκχόλμη. Πέθανε στις 17 Δεκεμβρίου 2015.

Το Δικαστήριο, εξετάζοντας την υπόθεση, επανέλαβε ότι το άρθρο 2 εφαρμόζεται ακόμη και όταν το θύμα επιβιώσει, εάν η βία που χρησιμοποιήθηκε είναι δυνητικά θανατηφόρα και το γεγονός ότι δεν σκοτώθηκε λογίζεται ως τυχαίο. Έκρινε ότι, παρόλο που ο τραυματισμός δεν οδήγησε άμεσα την ημέρα του συμβάντος στον θάνατο, οδήγησε εντούτοις σε μια σοβαρή ιατρική κατάσταση που, κατά πάσα πιθανότητα, προκάλεσε τον θάνατο. Συνεπώς, δεν υπήρχε αμφιβολία ότι η βία που χρησιμοποιήθηκε ήταν δυνητικά θανατηφόρα και έτσι το άρθρο 2 τύγγανε εφαρμογής στην εν λόγω υπόθεση.

Το Δικαστήριο σημείωσε ότι ο εισαγγελέας του Ναυτοδικείου είχε θεωρήσει ότι οι δύο κατηγορούμενοι, Τούρκοι υπήκοοι, ήταν υπεύθυνοι για τους τραυματισμούς των δύο επιβατών. Είχε επίσης θεωρήσει ότι το περιπολικό σκάφος εμβόλισε το μηχανοκίνητο σκάφος, θέτοντας σε κίνδυνο το πλήρωμά του, και ότι οι τραυματισμοί των δυο επιβατών προήλθαν από τον εξοστρακισμό των πυροβολισμών που εκτοξεύτηκαν αδέξια λόγω της επικίνδυνης συμπεριφοράς του Τούρκου κυβερνήτη. Το συμπέρασμα αυτό δεν ήταν, κατά το Δικαστήριο, πλήρως τεκμηριωμένο, δεδομένου ότι δεν προέκυψε από ενδελεχή έρευνα.

Το Δικαστήριο επεσήμανε ότι α) οι καταθέσεις των μαρτύρων που επέβαιναν στο μηχανοκίνητο σκάφος και λήφθηκαν την ημέρα του συμβάντος περιείχαν στερεοτυπικές απαντήσεις, β) δεν

διατάχθηκαν ιατροδικαστική έκθεση σχετικά με τον τραυματισμό του αποβιώσαντα συγγενή των προσφευγόντων, βαλλιστική έκθεση για να προσδιοριστούν οι τροχιές των πυροβολισμών, μεταξύ άλλων και της βολής που τραυμάτισε βαριά τον συγγενή των προσφευγόντων, έτσι ώστε να διευκρινιστεί εάν οι τραυματισμοί είχαν όντως προκληθεί από εξοστρακισμό ή από αδέσποτη σφαίρα, και λεπτομερής έκθεση πραγματογνωμοσύνης για να διευκρινιστεί εάν οι συγκρούσεις των δύο σκαφών και ο εμβολισμός ήταν επαρκή γεγονότα για να δημιουργήσουν πραγματικό και άμεσο κίνδυνο για το πλήρωμα και γ) η απόφαση του εισαγγελέα του Ναυτοδικείου Πειραιά, με την οποία έπαυσε η ποινική δίωξη των λιμενικών, δεν αναφερόταν στην απόφαση του Εφετείου Κακουρηγημάτων Ρόδου, η οποία καταδίκασε μεν τον οδηγό του μηχανοκίνητου σκάφους και τον βοηθό του για παράνομη είσοδο στην ελληνική επικράτεια και παράνομη διακίνηση υπηκόων τρίτων χωρών αλλά αθώωσε τον πρώτο από την κατηγορία της πρόκλησης ναυαγίου και της έκθεσης ανθρώπινης ζωής σε κίνδυνο, της έκθεσης άλλων ανθρώπων σε κίνδυνο και της σωματικής βλάβης.

Συνεπώς, το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η έρευνα των εθνικών αρχών είχε πολλές ελλείψεις, που είχαν ως αποτέλεσμα την, μεταξύ άλλων, απώλεια αποδεικτικών στοιχείων και που την κατέστησαν ανεπαρκή. Ειδικότερα, δεν κατέστη δυνατόν να εξακριβωθεί εάν η χρήση της δυνητικά θανατηφόρου βίας ήταν δικαιολογημένη υπό τις εν λόγω περιστάσεις της υπόθεσης. Επομένως, το Δικαστήριο διαπίστωσε παραβίαση αναφορικά με το διαδικαστικό σκέλος του άρθρου 2 της Σύμβασης.

Εξετάζοντας στη συνέχεια την υπόθεση αναφορικά με το ουσιαστικό σκέλος του άρθρου 2 και λαμβάνοντας υπόψιν του τα ως άνω συμπεράσματά του, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι δεν υπήρχαν επαρκή αποδεικτικά στοιχεία ώστε να καταλήξει για την αλήθεια κάποιων περιστατικών δίχως αμφιβολία. Η αδυναμία αυτή οφειλόταν σε μεγάλο βαθμό στην έλλειψη ενδεδειγμένης και αποτελεσματικής έρευνας από τις εθνικές αρχές, η οποία δεν επέτρεψε στο Δικαστήριο να εκτιμήσει τα πραγματικά περιστατικά της υπόθεσης βασιζόμενο στις παρατηρήσεις των εθνικών αρχών.

Το Δικαστήριο κλήθηκε καταρχάς να εξετάσει εάν η επίδικη πράξη ρυθμιζόταν νομικά και, σε περίπτωση καταφατικής απάντησης, να προσδιορίσει τις εφαρμοστέες νομικές διατάξεις. Σημείωσε ότι οι Κανονισμοί του 2004 παρείχαν επαρκές νομικό πλαίσιο για τη ρύθμιση της χρήσης βίας από την ακτοφυλακή. Όμως, προβλημάτισε το Δικαστήριο το γεγονός ότι εν προκειμένω οι εθνικές αρχές που ήταν υπεύθυνες για την έρευνα, όπως και οι ίδιοι οι λιμενικοί στις δηλώσεις τους, αναφέρθηκαν μόνο στη συμβατότητα της επιχείρησης με τους κανόνες εμπλοκής του 1992. Υπό αυτές τις συνθήκες, ήταν λογικό να συμπεράνει κανείς ότι φαινόταν απίθανο οι δύο λιμενικοί να γνώριζαν τις απαιτήσεις των Κανονισμών του 2004, πολύ περισσότερο ότι είχαν λάβει εντολή να συμμορφωθούν μ' αυτές κατά τη διάρκεια της επιχείρησης.

Σε κάθε περίπτωση, το Δικαστήριο έκρινε ότι οι κανόνες εμπλοκής του 1992, οι οποίοι ήταν σχετικά παλιοί αλλά και απόρρητοι, όπως ανέφερε η εναγόμενη Κυβέρνηση, είχαν παράσχει ένα νομικό πλαίσιο λιγότερο λεπτομερές και, κατά συνέπεια, παρέχον μικρότερο βαθμό προστασίας της ζωής σε σχέση με εκείνο των Κανονισμών του 2004.

Το Δικαστήριο έκρινε ότι, υπό τις ιδιαίτερες συνθήκες της υπόθεσης, δεν δημιούργησε πρόβλημα, υπό το πρίσμα του άρθρου 2, η εμπιστευτικότητα των κανόνων εμπλοκής του 1992 αλλά η εφαρμογή αυτών, έχοντας υπόψη τις πολυάριθμες διαφορές τους με τους Κανονισμούς του 2004. Στο σημείο αυτό, το Δικαστήριο έδωσε ιδιαίτερη σημασία στο γεγονός ότι η εναγόμενη Κυβέρνηση, επικαλούμενη τα σχετικά αποσπάσματα των Κανονισμών του 2004 σχετικά με το εφαρμοστέο δίκαιο, όπως και οι αρμόδιες για την έρευνα αρχές, τόνισαν απλώς ότι η επίμαχη επιχείρηση ήταν σύμφωνη με τους κανόνες εμπλοκής του 1992. Αμφότεροι δεν διευκρίνισαν τη σχέση ανάμεσα στα δύο σύνολα κανόνων και, ειδικότερα, εάν εφαρμόζονταν και τα δύο σωρευτικά ή εάν κάποιο σύνολο υπερίσχυε του άλλου σε περίπτωση σύγκρουσης. Η αβεβαιότητα που πρόκυπτε ήταν, συνεπώς, μη συμβατή με την υποχρέωση ύπαρξης ενός νομικού πλαισίου που να παρέχει επαρκείς και αποτελεσματικές διασφαλίσεις κατά της αυθαιρεσίας και της κατάχρησης βίας, οι οποίες είναι απαραίτητες σ' έναν τόσο ευαίσθητο τομέα σε μια δημοκρατική κοινωνία, όπως αυτόν της χρήσης από τις υπηρεσίες επιβολής του νόμου πυροβόλων όπλων σε περίοδο ειρήνης.

Πρόεκυπτε, συνεπώς, στην παρούσα υπόθεση ότι, λαμβάνοντας υπόψη τον αβέβαιο χαρακτήρα του εφαρμοστέου νομικού πλαισίου και ιδίως το γεγονός ότι η ακτοφυλακή, αντί της σχετικής νομοθεσίας, εφαρμόσε κανόνες εμπλοκής που ήταν εμπιστευτικοί και λιγότερο λεπτομερείς, το εναγόμενο Κράτος

παραβίασε την υποχρέωσή του να θεσπίσει ένα επαρκές νομοθετικό πλαίσιο που να διέπει τη χρήση της δυνητικά θανατηφόρας βίας στον τομέα των επιχειρήσεων θαλάσσιας επιτήρησης.

Το Δικαστήριο, στη συνέχεια, έκρινε απαραίτητο να αποφανθεί εάν η επίμαχη επιχείρηση οργανώθηκε με τέτοιον τρόπο ώστε να ελαχιστοποιηθεί, όσο το δυνατόν περισσότερο, τυχόν κίνδυνος για τη ζωή.

Δεν ήταν σε θέση να εικάσει εάν οι δύο λιμενικοί μπορούσαν να διακρίνουν ότι υπήρχαν και άλλα άτομα στο μηχανοκίνητο σκάφος πέραν του καπετάνιου. Θεώρησε πως το γεγονός ότι οι δύο ακτοφύλακες είχαν δει μόνο τον καπετάνιο, δεν τους απάλλασσε σε καμία περίπτωση από την υποχρέωση να εξακριβώσουν εάν υπήρχαν άλλοι επιβάτες στο σκάφος.

Αντιθέτως, το Δικαστήριο έκρινε ότι οι λιμενικοί μπορούσαν να υποθέσουν ότι το μηχανοκίνητο σκάφος μετέφερε επιβάτες από την Τουρκία προς την Ελλάδα, μια συνήθης πρακτική την επίδικη περίοδο.

Έκρινε επίσης ότι η πρακτική του πυροβολισμού της μηχανής υπόπτου σκάφους που ήταν εν κινήσει ήταν εξαιρετικά επικίνδυνη και ότι η ακρίβεια και η αξιοπιστία των πυροβολισμών στην παρούσα υπόθεση μπορούσαν μόνο να τεθούν υπό αμφισβήτηση. Συνεπώς, οι 13 πυροβολισμοί αναγκαστικά αποτελούσαν κίνδυνο για τους επιβάτες του σκάφους.

Επομένως, παρά τα πολύ ισχυρά στοιχεία που συνηγορούν στο ότι το μηχανοκίνητο σκάφος μετέφερε παράνομα επιβάτες όταν εντοπίστηκε από την ακτοφυλακή, το Δικαστήριο έκρινε ότι οι λιμενικοί δεν είχαν λάβει τα απαραίτητα μέτρα ώστε να εξακριβώσουν εάν υπήρχαν και άλλοι επιβάτες στο σκάφος, προτού πυροβολήσουν τη μηχανή με σκοπό την ακρήστευσή της. Προέκυπτε, συνεπώς, ότι η επιχείρηση αναχαίτησης του σκάφους δεν διεξήχθη με τέτοιον τρόπο, ώστε να ελαχιστοποιηθούν η χρήση θανατηφόρας βίας και οι πιθανοί κίνδυνοι για τη ζωή του συγγενή των προσφευγόντων.

Τέλος, το Δικαστήριο έκρινε απαραίτητο να αποφανθεί σχετικά με το εάν η χρήση βίας από τους λιμενικούς ήταν απαραίτητως αναγκαία και ανάλογη.

Το Δικαστήριο σημείωσε καταρχάς ότι ο αιώτερος σκοπός της επίμαχης επιχείρησης ήταν η σύλληψη του καπετάνιου του μηχανοκίνητου σκάφους. Όμως, ένας τέτοιος σκοπός δεν θα μπορούσε από μόνος του να δικαιολογήσει τον βαθμό βίας που χρησιμοποιήθηκε στην παρούσα υπόθεση, δεδομένων των χρησιμοποιούμενων μεθόδων, οι οποίες ήταν προφανώς δυσανάλογες. Έχοντας υπόψη τη διαπίστωση του Δικαστηρίου ότι οι λιμενικοί δεν έλαβαν τα απαραίτητα μέτρα για να διαπιστώσουν εάν υπήρχαν άλλοι επιβάτες στο σκάφος όταν πυροβόλησαν κατά της μηχανής του, οι δυνητικά θανάσιμοι 13 πυροβολισμοί που ρίχτηκαν κατά της μηχανής δεν μπορούν να θεωρηθούν ως ανάλογοι προς τον επιδιωκόμενο σκοπό, δηλαδή τη σύλληψη του καπετάνιου του σκάφους.

Το Δικαστήριο όμως σημείωσε ότι τα επιχειρήματα των μερών ήταν εκ διαμέτρου αντίθετα αναφορικά με το κατά πόσον η συμπεριφορά του καπετάνιου του μηχανοκίνητου σκάφους έθεσε σε κίνδυνο τη ζωή του πληρώματος του σκάφους της ακτοφυλακής, καθιστώντας, ως εκ τούτου, απολύτως απαραίτητη για λόγους αυτοάμυνας τη χρήση βίας.

Το Δικαστήριο δεν υποτίμησε το γεγονός ότι κατά τη διενέργεια επικίνδυνων και πλημμελώς μελετημένων ελιγμών με σκοπό τη διαφυγή και κατά τη σύγκρουση με το σκάφος της ακτοφυλακής, ο καπετάνιος του μηχανοκίνητου σκάφους θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι θέτει σε κίνδυνο τη ζωή και τη σωματική ακεραιότητα των επιβατών. Όμως, δεδομένων των ελλείψεων της έρευνας στην εν λόγω υπόθεση και ιδίως της ελλείψεως ενδελεχούς εξέτασης των δύο σκαφών, καθώς και των αντιφατικών πορισμάτων των εθνικών αρχών για το ζήτημα αυτό, το Δικαστήριο έκρινε ότι δεν αποδείχθηκε πέραν πάσης αμφιβολίας ότι υπήρχε αληθινός και άμεσος κίνδυνος για τη ζωή του πληρώματος της ακτοφυλακής.

Συνεπώς, το Δικαστήριο, ενώ υπογράμμισε ότι οι ενέργειες του καπετάνιου του μηχανοκίνητου σκάφους ήταν δυνητικά επικίνδυνες, δεν μπορούσε να καταλήξει στο συμπέρασμα ότι ο βαθμός απειλής που αποτελούσε για το πλήρωμα της ακτοφυλακής καθιστούσε αναγκαία την άμεση κινητοποίηση του μηχανοκίνητου σκάφους με τη ρίψη 13 δυνητικά θανάσιμων πυροβολισμών κατά του κινητήρα, οι περισσότεροι από τους οποίους φαίνεται ότι δεν έπληξαν τον στόχο τους. Υπό τις συνθήκες αυτές, υπήρχε αμφιβολία σχετικά με το κατά πόσον οι λιμενικοί ενεργούσαν με την αληθινή

πεποίθηση ότι η ζωή και η σωματική τους ακεραιότητα τελούσε σε κίνδυνο, όταν έριξαν τους πυροβολισμούς.

Το Δικαστήριο κατέληξε, συνεπώς, στο συμπέρασμα ότι η χρήση βίας στην επίμαχη περίπτωση δεν ήταν ούτε απολύτως αναγκαία ούτε αυστηρά ανάλογη προς τους νόμιμους σκοπούς, που ορίζει το άρθρο 2 παρ. 2 της Σύμβασης.

Λαμβάνοντας υπόψη όλους αυτούς τους παράγοντες, το Δικαστήριο έκρινε ότι οι λιμενικοί, που θα μπορούσαν να υποθέσουν ότι το σκάφος είχε επιβάτες, δεν επέδειξαν τον βαθμό της προσοχής που απαιτείται για να ελαχιστοποιηθεί ο κίνδυνος της ζωής και ότι χρησιμοποίησαν υπερβολική βία σε ένα πλαίσιο νομοθετικής αβεβαιότητας αναφορικά με τη χρήση πυροβόλων όπλων από τους λιμενικούς. Η εναγόμενη Κυβέρνηση δεν απέδειξε ότι η χρήση βίας ήταν «απολύτως αναγκαία», κατά την έννοια του άρθρου 2 παρ. 2 της Σύμβασης.

Παραβίαση του άρθρου 2 της Σύμβασης, ως προς το ουσιαστικό σκέλος του.

Άρθρο 41: το Δικαστήριο επιδίκασε στους προσφεύγοντες το ποσό των 80.000 ευρώ για αποζημίωση της ηθικής τους βλάβης.

Άρθρο 4 – Απαγόρευση της δουλείας και των καταναγκαστικών έργων

Υπόθεση Krachunova κατά Βουλγαρίας (Προσφυγή Νο 18269/18), απόφαση της 28ης Νοεμβρίου 2023

εμπορία ανθρώπων – αποζημίωση – εξαναγκασμός σε πορνεία

Κατά τη διάρκεια των ετών 2012-2013, η προσφεύγουσα ήταν εργάτρια του σεξ μέχρι τη σύλληψη και την ανάκρισή της από την αστυνομία. Ο μαστροπός της (X) καταδικάστηκε για εμπορία ανθρώπων. Ενώ τα εθνικά δικαστήρια έκαναν δεκτή την αγωγή της κατά του X αναφορικά με την αποζημίωσή της για την ηθική βλάβη που υπέστη, απέρριψαν το αίτημά της για αποζημίωση της θετικής βλάβης που υπέστη, με βάση τα εκτιμώμενα έσοδά της από την πορνεία που ο X φαίνεται να της είχε αποσπάσει, με την αιτιολογία ότι αφορούσε χρήματα που αποκτήθηκαν με παράνομο και ανήθικο τρόπο. Όλες οι εφέσεις της προσφεύγουσας απορρίφθηκαν.

Το Δικαστήριο εξέτασε εάν η προσφεύγουσα αποτελούσε θύμα σωματεμπορίας για τους σκοπούς του άρθρου 4. Έκρινε ότι το άρθρο 4 τυγχάνει εφαρμογής, καθώς τα τρία στοιχεία του διεθνούς ορισμού της σωματεμπορίας που θέτουν το άρθρο 3(α) του Πρωτοκόλλου του Παλέρμιο και το άρθρο 4(α) της Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης για τη Δράση κατά της Εμπορίας Ανθρώπων – «δράση», «μέσο» και «σκοπός» – ίσχυαν στην περίπτωση της προσφεύγουσας. Όσον αφορά τη «δράση» και τον «σκοπό», τα εθνικά δικαστήρια έκριναν ότι ο X στρατολόγησε την προσφεύγουσα δύο φορές και διαρκώς την κρατούσε και τη μετέφερε με σκοπό να την εκμεταλλευτεί για σεξουαλικές πράξεις έναντι αμοιβής.

Ως προς το «μέσο», το γεγονός ότι ο X διώχθηκε και καταδικάστηκε για το βασικό αδίκημα του Ποινικού Κώδικα – βάσει του οποίου το αδίκημα της εμπορίας διαπράχθηκε ακόμη και εάν το στοιχείο του «μέσου» απουσίαζε – δεν ήταν καθοριστικής σημασίας. Δεν υπήρχαν αποδείξεις ότι ο X κατέφυγε σε βία ή απειλές για να εξαναγκάσει την προσφεύγουσα να ενασχοληθεί με σεξουαλική εργασία προς όφελός του. Κάνοντας αναφορά στην αιτιολογική έκθεση της Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης για τη Δράση κατά της Εμπορίας Ανθρώπων, το Δικαστήριο σημείωσε ότι το Διεθνές Δίκαιο αντικατοπτρίζει ξεκάθαρα την αντίληψη ότι το σύγχρονο εμπόριο ανθρώπων στη σημερινή εποχή διενεργείται μερικές φορές με λιγότερο εμφανή μέσα, όπως η εξαπάτηση, η ψυχολογική πίεση και η κατάχρηση ενός εύλωτου ανθρώπου – τακτικές που θα πρέπει να εξετάζονται μεμονωμένα. Η προσφεύγουσα, μια άπορη και συναισθηματικά ασταθής νεαρή γυναίκα που καταγόταν από ένα μικρό χωριό, ένιωσε εξαρτώμενη από τον X ο οποίος την είχε να μένει στο σπίτι του, παρακρατώντας την αστυνομική της ταυτότητα και ένα σημαντικό μέρος των κερδών της. Είχαν προφανώς στενές σχέσεις (οι διακινητές κάποιες φορές δημιουργούν μια μορφή συναισθηματικής σχέσης και εξάρτησης παρασύροντας τα θύματά τους σε ανάπτυξη στενών σχέσεων και παριστάνοντας τους ρομαντικούς συντρόφους τους). Επίσης, ο X την εξαπάτησε, της στέρησε τη δυνατότητα να κινείται ελεύθερα ή να έρχεται σε επαφή με την οικογένειά της και υπήρχαν αποδείξεις ότι εκμεταλλεύτηκε τη συναισθηματικά και κοινωνικά εύλωτη θέση της για να την ελέγξει, ιδίως με το να την απειλεί ότι θα

αποκαλύπτει τη σεξουαλική της εργασία στους συγχωριανούς της. Υπό αυτές τις συνθήκες, το γεγονός ότι η προσφεύγουσα είχε ενδεχομένως, τουλάχιστον αρχικά, συναινέσει στην ενασχόλησή της σε σεξουαλική δραστηριότητα προς όφελος του X δεν ήταν καθοριστικής σημασίας. Σε κάθε περίπτωση, σύμφωνα με τους ορισμούς της Σύμβασης κατά της Εμπορίας Ανθρώπων, μια τέτοια συναίνεση είναι αδιάφορη εάν έγινε χρήση κάποιων από τα «μέσα» της εμπορίας ανθρώπων. Ούτε ήταν καθοριστικής σημασίας ότι η προσφεύγουσα είχε ίσως διαφύγει προηγουμένως του ελέγχου του X. Συνεπώς, η ένσταση της εναγόμενης Κυβέρνησης ότι η προσφυγή είναι απαράδεκτη *ratione materiae*, η οποία εξετάστηκε μαζί με την ουσία της υπόθεσης, απορρίφθηκε.

Στη συνέχεια, το Δικαστήριο ήρθε αντιμέτωπο και εξέτασε για πρώτη φορά το ζήτημα εάν υφίσταται, κατά το άρθρο 4 της Σύμβασης, δικαίωμα για τα θύματα εμπορίας να διεκδικήσουν αποζημίωση από τους διακινητές τους αναφορικά με τα διαφυγόντα έσοδά τους.

Οι θετικές υποχρεώσεις που απορρέουν από το άρθρο 4 ενδεχομένως να εκτείνονται και στον τρόπο με τον οποίο η εθνική νομοθεσία αντιμετωπίζει κάποια ζητήματα. Το Δικαστήριο είχε ήδη κρίνει ότι το γεγονός ότι, δεν ήταν δυνατό (σύμφωνα με τους σχετικούς εθνικούς κανόνες) να αιτηθεί κάποιος αποζημίωση για διάφορους τύπους ζημιών, αποτελούσε παραβίαση του άρθρου 2. Το γεγονός ότι το άρθρο 4 ήταν σιωπηλό ως προς το εάν προβλέπει μια θετική υποχρέωση του κράτους να δίνει τη δυνατότητα στα θύματα να ενάγουν τους διακινητές τους για διαφυγόντα κέρδη δεν είναι καθοριστικής σημασίας. Ειδικές υποχρεώσεις αυτής της φύσεως είχαν ερμηνευθεί ότι προέκυπταν από άλλες διατάξεις της Σύμβασης, που ήταν εξίσου σιωπηλές ως προς τέτοια ζητήματα. Υπήρχαν ισχυρά επιχειρήματα υπέρ της ίδιας ερμηνείας με αυτήν του άρθρου 2. Μαζί με τα άρθρα 2 και 3, το άρθρο 4 της Σύμβασης κατοχυρώνει μία από τις θεμελιώδεις αξίες των δημοκρατικών κοινωνιών που απαρτίζουν το Συμβούλιο της Ευρώπης και το εμπόριο ανθρώπων (που παραβιάζει την αξιοπρέπεια και τα θεμελιώδη δικαιώματα των θυμάτων) δεν είναι συμβατό με τις αρχές αυτές. Το Δικαστήριο έχει επίσης κάνει δεκτό από καιρό ότι οι υποχρεώσεις των Συμβαλλομένων Κρατών κατά το άρθρο 4 σχετικά με το εμπόριο ανθρώπων πρέπει να καθοδηγούνται από τη συνολική προσέγγιση που καθορίζει το Πρωτόκολλο του Παλέρμο και η Σύμβαση κατά της Εμπορίας Ανθρώπων και μόνο ένας συνδυασμός μέτρων θα μπορούσε να είναι αποτελεσματικός στο πλαίσιο αυτό. Το φάσμα των εγγυήσεων που προσφέρει η εθνική νομοθεσία πρέπει επίσης να είναι επαρκές, ώστε να διασφαλιστεί η αποτελεσματική προστασία των δικαιωμάτων των θυμάτων της εμπορίας ανθρώπων. Καθώς οι πρόσφατες υποθέσεις σχετικά με το άρθρο 4 αφορούσαν την τήρηση των θετικών υποχρεώσεων, ήταν ακόμη πιο σημαντικό να ερμηνευθούν αυτές οι θετικές υποχρεώσεις με τέτοιο τρόπο, ώστε να παρέχεται αποτελεσματική προστασία των δικαιωμάτων που αυτές κατοχυρώνουν.

Μέχρι σήμερα, η νομολογία του Δικαστηρίου σχετικά με την εκ των υστέρων αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων είχε επικεντρωθεί στα ζητήματα έρευνας και τιμωρίας. Όμως, τα μέτρα αυτά δεν μπορούν να εξαλείψουν την υλική ζημία που υπέστησαν τα θύματα της εμπορίας ανθρώπων ή να συμβάλλουν πρακτικά στην αποκατάστασή τους από αυτές τις εμπειρίες. Στις πρόσφατες υποθέσεις *V.C.L. και A.N. κατά Ηνωμένου Βασιλείου* [(Προσφυγές Νος 77587/12 και 74603/12), απόφαση της 16ης Φεβρουαρίου 2021] και *J. και λοιποί κατά Αυστρίας* [(Προσφυγή No 58216/12), απόφαση της 17ης Ιανουαρίου 2017], το Δικαστήριο υπογράμμισε την ανάγκη προστασίας των θυμάτων εμπορίας από την προοπτική της αποκατάστασης και της επανένταξής τους στην κοινωνία. Από την άποψη αυτή, η δυνατότητα των θυμάτων να διεκδικούν αποζημίωση για διαφυγόντα κέρδη θα αποτελούσε ένα μέσο διασφάλισης της αποκατάστασής τους, υπό τη μορφή της επαναφοράς στην προτεραία κατάσταση (*restitutio in integrum*), αποκαθιστώντας πλήρως τη ζημία που υπέστησαν. Θα συνέβαλε επίσης σημαντικά (προσφέροντάς τους τα οικονομικά μέσα για να ξαναχτίσουν τη ζωή τους) στη διασφάλιση της αξιοπρέπειάς τους, στην υποστήριξη της αποκατάστασής τους και στη μείωση των κινδύνων να αποτελέσουν εκ νέου θύματα διακινητών. Επίσης, μια τέτοια δυνατότητα θα διασφάλιζε ότι οι διακινητές δεν θα μπορούσαν να απολαύσουν τους καρπούς των αδικημάτων τους, μειώνοντας έτσι τα οικονομικά κίνητρα για τη διάπραξή τους. Θα μπορούσε επίσης να μειώσει την επιβάρυνση των δημοσίων πόρων που διατίθενται για τη στήριξη της αποκατάστασης των θυμάτων εμπορίας και να δώσει στα θύματα ένα επιπλέον κίνητρο να εμφανιστούν και να αποκαλύψουν την εμπορία ανθρώπων, αυξάνοντας έτσι τις πιθανότητες να λογοδοτήσουν οι διακινητές και, ως εκ τούτου, να αποτραπεί στο μέλλον η διάπραξη αδικημάτων εμπορίας ανθρώπων. Επομένως, η εν λόγω δυνατότητα θα έπρεπε να ενταχθεί στη συνολική αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων από το Κράτος, που επιτάσσει το άρθρο

4. Επίσης, η αποκατάσταση του θύματος θα πρέπει να είναι το πρωταρχικό μέλημα από την άποψη των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Άλλα μέτρα, κυρίως εκείνα του τομέα του ποινικού και ενίοτε του μεταναστευτικού δικαίου, που είναι μόνο συμπληρωματικά, θα πρέπει ομοίως να αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι της αντιμετώπισης του ζητήματος της εμπορίας ανθρώπων από το Κράτος.

Η προσέγγιση αυτή στηρίζεται στα σχετικά διεθνή κείμενα, κυρίως στο Πρωτόκολλο του Παλέρμο και στη Σύμβαση κατά της Εμπορίας Ανθρώπων, καθώς και στις συστάσεις και στις εκθέσεις των οργάνων του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών, της Ομάδας Εμπειρογνομόνων του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Καταπολέμηση της Εμπορίας Ανθρώπων (GRETA) και της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του Συμβουλίου της Ευρώπης (PACE). Προέκυψε, επίσης, από το διαθέσιμο υλικό συγκριτικού δικαίου, ότι τα τελευταία χρόνια υπήρξε μια τάση, κυρίως στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής και στον Καναδά αλλά και σε ορισμένα Συμβαλλόμενα Κράτη – Αυστρία, Βέλγιο, Δανία, Γαλλία, Γερμανία, Ολλανδία, Νορβηγία και Ηνωμένο Βασίλειο – να παρέχεται στα θύματα εμπορίας η δυνατότητα να ανακτούν από τους διακινητές τους τα κέρδη που οι τελευταίοι απέκτησαν από την εκμετάλλευσή τους, ενώ μόλις ένα Συμβαλλόμενο Κράτος, εκτός από τη Βουλγαρία, απαγόρευσε συγκεκριμένα τέτοιες αξιώσεις.

Λαμβάνοντας υπόψη όλα τα προαναφερθέντα, το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι το άρθρο 4, ερμηνευόμενο με τρόπο που να καθιστά τις εγγυήσεις του πρακτικές και αποτελεσματικές, προβλέπει μια θετική υποχρέωση των Συμβαλλομένων Κρατών να επιτρέπουν στα θύματα εμπορίας να διεκδικούν αποζημίωση από τους διακινητές τους αναφορικά με διαφυγόντα κέρδη. Η υποχρέωση αυτή ενίσχυσε την προστασία των δικαιωμάτων που ήδη κατοχυρώνονται στο άρθρο αυτό υπό το πρίσμα των σύγχρονων πραγματικοτήτων και ευθυγράμμισε την προστασία αυτή με το αυξανόμενο επίπεδο που απαιτείται στο πεδίο αυτό και με το μεταβαλλόμενο κοινωνικό πλαίσιο, στο οποίο το άρθρο αυτό πρέπει πλέον να εφαρμοστεί.

Τα δικαστήρια της Βουλγαρίας, απορρίπτοντας την αγωγή αποζημίωσης που άσκησε η προσφεύγουσα κατά του Χ, έκαναν αναφορά στο γεγονός ότι απέκτησε τα κέρδη της από την πορνεία κατά παραβίαση του άρθρου 329 παρ. 1 του Ποινικού Κώδικα και των ηθικών αρχών.

Αναφορικά με τον πρώτο λόγο, καμία αρχή δεν είχε προτείνει ποτέ ότι η συμπεριφορά του προσφεύγοντα πληρούσε όλα τα συστατικά στοιχεία του αδικήματος του άρθρου 329 παρ. 1 και δεν είχε ποτέ ανακριθεί ή διωχθεί για τέτοιο αδίκημα. Επιπλέον, η διάταξη αυτή βασιζόταν σε ξεπερασμένες κοινωνικές αντιλήψεις και πολιτικούς προβληματισμούς, κατάλοιπα του ολοκληρωτικού κομμουνιστικού καθεστώτος, και ήταν ασυμβίβαστη με το συνταγματικό πλαίσιο που βασιζόταν στο κράτος δικαίου και στον σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, γεγονός που οδήγησε το Συνταγματικό Δικαστήριο να την κηρύξει αντισυνταγματική. Η εικαζόμενη παράνομη προέλευση των εσόδων της προσφεύγουσας δεν μπορεί να αποτελέσει επαρκή λόγο για την απόρριψη της αξίωσής της.

Όσον αφορά στον δεύτερο λόγο, πρέπει να ληφθούν υπόψη ανησυχίες που βασίζονται σε ηθικούς λόγους σε έναν τόσο ευαίσθητο τομέα όπως η πορνεία, η οποία αντιμετωπίζεται διαφορετικά στα διάφορα νομικά συστήματα, ανάλογα με την αντίληψη της εκάστοτε κοινωνίας. Ο σεβασμός στα ανθρώπινα δικαιώματα θα πρέπει να αποτελεί το βασικό κριτήριο στον σχεδιασμό και στην εφαρμογή πολιτικών για την πορνεία και το εμπόριο ανθρώπων. Ήταν δύσκολο να γίνει αποδεκτό ότι, μια απόφαση που διέτασσε τον Χ να επιστρέψει στην προσφεύγουσα τα έσοδα που της είχε αφαιρέσει, θα θεωρούνταν στη Βουλγαρία ως προσβολή της ηθικής, ανεξαρτήτως του γεγονότος ότι τα έσοδα αυτά είχαν αποκτηθεί μέσω της πορνείας. Η καταγγελία της προσφεύγουσας δεν σχετιζόταν με εκούσια εργασία στον τομέα του σεξ, αλλά με εκμετάλλευση με σκοπό την εξαναγκαστική πορνεία – η οποία ήταν, όπως αναγνώρισε το Δικαστήριο, ασυμβίβαστη με την ανθρώπινη αξιοπρέπεια. Η παρούσα υπόθεση δεν αφορούσε, συνεπώς, το εάν οι συμφωνίες για εργασία στον τομέα του σεξ θα πρέπει να αναγνωρίζονται ως νομικά έγκυρες αυτές καθαυτές ή, γενικότερα, εάν η Σύμβαση απέκλειε το ενδεχόμενο η πορνεία ή κάποιες πτυχές της να τεθούν εκτός νόμου. Η ανάλυση του Δικαστηρίου περιοριζόταν στο εάν η θετική υποχρέωση μπορούσε να αποφευχθεί για λόγους δημόσιας πολιτικής, κυρίως με την αιτιολογία ότι τα εν λόγω έσοδα αποκτήθηκαν με ανήθικο τρόπο. Υπό το πρίσμα της σημαντικής έμφασης που αποδίδεται στα δικαιώματα των θυμάτων εμπορίας από τα διεθνή κείμενα, καθώς και κατά τις διαδικασίες ενώπιον του Βουλγαρικού Συνταγματικού Δικαστηρίου, και των λόγων που προέβαλε το δικαστήριο αυτό, δεν μπορούσε να γίνει δεκτό ότι μια απλή αναφορά στον «ανήθικο»

χαρακτήρα των εσόδων της προσφεύγουσας αποτελούσε επαρκή αιτιολογία για τη μη συμμόρφωση με την εν λόγω υποχρέωση. Ακόμη και εάν υπήρχαν βάσιμοι λόγοι δημοσίας πολιτικής για να απορριφθεί μια αγωγή αδικοπραξίας σχετικά με τα έσοδα που αποκτήθηκαν μέσω της πορνείας, στην παρούσα υπόθεση οι λόγοι αυτοί έρχονται σε αντίθεση με την αντισταθμιστική και αναμιφίβολα επιτακτική δημόσια πολιτική κατά της εμπορίας ανθρώπων και υπέρ της προστασίας των θυμάτων, στην οποία όχι μόνο το Δικαστήριο αλλά και οι βουλγαρικές αρχές οι ίδιες απέδωσαν μεγάλη σημασία. Φάνηκε ότι η προσφεύγουσα δεν είχε άλλον τρόπο να διεκδικήσει αποζημίωση ή ότι θα μπορούσε να διεκδικήσει τέτοια αποζημίωση μέσω του γενικού συστήματος αποζημίωσης θυμάτων αδικημάτων.

Το Δικαστήριο, συνεπώς, κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η απόφαση απόρριψης της αγωγής της προσφεύγουσας κατά του Χ αναφορικά με τα διαφυγόντα κέρδη δεν μπορούσε να θεωρηθεί ότι επιτυγχάνει μια δίκαιη ισορροπία ανάμεσα στα δικαιώματά της σύμφωνα με το άρθρο 4 και τα συμφέροντα της κοινωνίας, παρά το περιθώριο διακριτικής ευχέρειας του εναγόμενου Κράτους.

Παραβίαση άρθρου 4.

Άρθρο 41: το Δικαστήριο επιδίκασε στην προσφεύγουσα το ποσό των 6.000 ευρώ για αποζημίωση της ηθικής βλάβης που υπέστη. Απέρριψε την αξίωσή της για αποζημίωση της θετικής ζημίας, καθώς δεν πείστηκε ότι υπήρχε επαρκώς άμεσος αιτιώδης σύνδεσμος ανάμεσα στην παραβίαση του άρθρου 4 και στην περιουσιακή ζημία που η προσφεύγουσα κατήγγειλε ότι υπέστη – το ποσό της αξίωσής της κατά του Χ. Η επανέναρξη της εσωτερικής διαδικασίας και η επανεξέταση του ζητήματος σε εθνικό επίπεδο θα αποτελούσε καταρχήν κατάλληλο μέσο για την αποκατάσταση των χρηματικών συνεπειών της παραβίασης.

Άρθρο 6 – Δικαίωμα στη χρηστή απονομή της δικαιοσύνης

Υπόθεση *Waleša* κατά Πολωνίας (Προσφυγή No 50849/21), απόφαση της 23ης Νοεμβρίου 2023

ανατροπή απόφασης – έκτακτη έφεση – συστημικά προβλήματα της εθνικής νομοθεσίας και πρακτικής

Ο προσφεύγων είναι ο επικεφαλής του εργατικού συνδικάτου *Solidarność* («Αλληλεγγύη»). Πρώην Πρόεδρος της Πολωνίας (1990-1995) και βραβευμένος με το βραβείο Νόμπελ Ειρήνης το 1983. Όταν ήταν υποψήφιος στις προεδρικές εκλογές το 2000, ο προσφεύγων προέβη σε μια «δήλωση εκκαθάρισης» – στην περίπτωση της Πολωνίας, τη δήλωση αυτή έκαναν πρόσωπα που ασκούν δημόσια καθήκοντα και αφορά συνεργασία με τις υπηρεσίες κρατικής ασφάλειας από το 1944 έως το 1990 – με την οποία δήλωσε ότι δεν έχει συνεργαστεί με αυτές τις υπηρεσίες. Η δήλωση αυτή επιβεβαιώθηκε από τα εθνικά δικαστήρια. Το 2005, το Ινστιτούτο Εθνικής Μνήμης επιβεβαίωσε ότι δεν υπήρξε συνεργάτης, αποδίδοντάς του το καθεστώς του «ζημιωθέντος μέρους». Το γεγονός αυτό καλύφθηκε ευρέως από τα ΜΜΕ. Ο προσφεύγων υπέβαλε μήνυση για συκοφαντική δυσφήμιση κατά του *Wyszowski*, πρώην φίλου του και μέλους της πρώην αντικομμουνιστικής αντιπολίτευσης, για τις δηλώσεις που είχε κάνει σε δύο μεγάλα δημοσιογραφικά κανάλια ισχυριζόμενος ότι, κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1970, ο προσφεύγων είχε συνεργαστεί με υπηρεσίες ασφαλείας. Ο κατηγορούμενος υποχρεώθηκε να προβεί σε δημόσια απολογία στην τηλεόραση.

Όμως, τον Ιανουάριο του 2020, ο Γενικός Εισαγγελέας άσκησε «έκτακτη έφεση», ένα νέο είδος έφεσης που εισήχθη βάσει του Νόμου του 2017 για το Ανώτατο Δικαστήριο, ενώπιον του Τμήματος Έκτακτης Αναθεώρησης και Δημοσίων Υποθέσεων του Ανώτατου Δικαστηρίου (TEADY), για λογαριασμό του *Wyszowski* και κατά της οριστικής απόφασης επί της μηνύσεως του προσφεύγοντα με σκοπό «την εξασφάλιση της συμμόρφωσης με την αρχή ενός δημοκρατικού Κράτους Δικαίου και την εφαρμογή των αρχών της κοινωνικής δικαιοσύνης». Το 2021, το TEADY ανέτρεψε την οριστική απόφαση που είχε εκδοθεί και δικαίωσε τον προσφεύγοντα.

Ο *Wyszowski* προσέφυγε στο Δικαστήριο (Προσφυγή No 34282/12) παραπονούμενος για παραβίαση του άρθρου 10 της Σύμβασης, λόγω της καταδίκης να προβεί σε δημόσια απολογία. Η προσφυγή του διαγράφηκε από τη λίστα των υποθέσεων του Δικαστηρίου μετά από μια μονομερή δήλωση της Κυβέρνησης το 2021.

Το Δικαστήριο, εξετάζοντας την υπόθεση υπό το πρίσμα του άρθρου 6 παρ. 1 της Σύμβασης, ερεύνησε εάν το TEADY ικανοποιεί το κριτήριο του «ανεξάρτητου και αμερόληπτου δικαστηρίου, που

λειτουργεί νόμιμα». Εφαρμόζοντας τα κριτήρια που ορίστηκαν στην υπόθεση *Guðmundur Andri Ástráðsson κατά Ισλανδίας* [(Προσφυγή Νο 26374/18), απόφαση της 1ης Δεκεμβρίου 2020] και στην υπόθεση *Dolińska-Ficek και Ozimek κατά Πολωνίας* [(Προσφυγές Νος 49868/19 και 57511/19), απόφαση της 8ης Νοεμβρίου 2021], το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι το ΤΕΑΔΥ που εξέτασε την έκτακτη έφεση δεν αποτελούσε ένα «ανεξάρτητο και αμερόληπτο δικαστήριο, που λειτουργεί νόμιμα». Ειδικότερα, στην υπόθεση *Dolińska-Ficek και Ozimek*, το Δικαστήριο έκρινε ότι οι σοβαρές παρατυπίες στη διαδικασία διορισμού των δικαστών στο ΤΕΑΔΥ έθεσε σε κίνδυνο την αξιοπιστία του στον βαθμό που, μετά από μια εγγενώς πλημμελή διαδικασία διορισμού δικαστών, δεν είχε και εξακολουθούσε να μην έχει τα χαρακτηριστικά ενός «νόμιμου δικαστηρίου», σύμφωνα με τους σκοπούς του άρθρου 6 παρ. 1. Επίσης, για τον λόγο αυτό, διαπίστωσε μια παραβίαση του άρθρου 6 παρ. 1 αναφορικά με το δικαίωμα του προσώπου να δικαστεί η υπόθεσή του από ανεξάρτητο και αμερόληπτο δικαστήριο που λειτουργεί νόμιμα.

Στη συνέχεια, το Δικαστήριο εξέτασε την καταγγελία περί ελλείψεως ανεξαρτησίας και αμεροληψίας από τη μεριά των δικαζόντων στο ΤΕΑΔΥ δικαστών. Ο προσφεύγων ζήτησε ανεπιτυχώς την εξαίρεση των δεκαεπτά δικαστών που υπηρετούσαν επί του παρόντος στο ΤΕΑΔΥ, υποστηρίζοντας ότι η διαδικασία διορισμού τους εγείρει σοβαρές αμφιβολίες αναφορικά με τη νομιμότητά της. Μεταξύ των δικαστών ήταν ο κ. Stepkowski, ο εισηγητής δικαστής, για τον οποίο ο προσφεύγων είχε τονίσει ότι η αμφίβολη ιδιότητά του ως δικαστή αποτελούσε αντικείμενο διαδικασίας ελέγχου ενώπιον του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΔΕΕ) και είχε ισχυριστεί ότι οι προγενέστερες του διορισμού του δραστηριότητες επεδείκνυαν ακραίες και φονταμενταλιστικές απόψεις που επηρέαζαν την αμεροληψία του. Επίσης, δικαστής ήταν και ο κ. Ksieżak, ο οποίος στη συνέχεια εξέτασε, σε μονομελή σύνθεση, το αίτημα εξαίρεσης του προσφεύγοντα.

Το αίτημα εξαίρεσης του προσφεύγοντα, στο μέτρο που αφορούσε τον δικαστή Stepkowski, απορρίφθηκε και κατά τα λοιπά απορρίφθηκε από τον δικαστή που άμεσα αμφισβήτησε ο προσφεύγων, καθώς διακυβευόταν η διαδικασία διορισμού του και η δική του αξιοπιστία. Δεδομένου ότι ο δικαστής δεν αιτιολόγησε την απόφασή του, το Δικαστήριο δεν ήταν σε θέση να εξακριβώσει τη νομική βάση και τους λόγους της απόφασης καθώς και με ποιον τρόπο είχε αντιμετωπιστεί το ζήτημα της καταγγελλόμενης έλλειψης ατομικής ανεξαρτησίας και αμεροληψίας του δικαστή Stepkowski.

Το ΤΕΑΔΥ, το οποίο δεν είχε τα χαρακτηριστικά ενός «ανεξάρτητου και αμερόληπτου δικαστηρίου, που λειτουργεί νόμιμα», είχε αποκλειστική αρμοδιότητα να εξετάζει κάθε αίτηση εξαίρεσης των δικαστών που αφορούσε έλλειψη ανεξαρτησίας ενός δικαστή ή ενός δικαστηρίου, συμπεριλαμβανομένης, όπως και στην παρούσα υπόθεση, της αίτησης που αφορούσε τους ίδιους προσωπικά. Στην πραγματικότητα, οι εξουσίες του ΤΕΑΔΥ κάλυπταν όλα τα ζητήματα που αφορούσαν στην ανεξαρτησία του δικαστικού σώματος της Πολωνίας, παρέχοντάς του, κατά συνέπεια, απεριόριστη εξουσία στο ζήτημα αυτό και επιτρέποντάς του να προστατευτεί από κάθε αμφισβήτηση που προέρχεται από τις συστάσεις του Εθνικού Δικαστικού Συμβουλίου σχετικά με τους διορισμούς δικαστών από τον Πρόεδρο της Πολωνίας.

Το Δικαστήριο έκρινε απαράδεκτο, από την άποψη των κανόνων περί δίκαιης δίκης, το γεγονός ότι στην παρούσα υπόθεση η απόφαση εκδόθηκε από πρόσωπο στο οποίο, δυνάμει της θεμελιώδους αρχής *nemo iudex in causa sua*, θα έπρεπε να μην του επιτραπεί να ασχοληθεί με το ζήτημα. Αυτό δεν ήταν ένα μεμονωμένο περιστατικό, αλλά σύμφωνο προς την κείμενη νομοθεσία.

Κατά συνέπεια, το Δικαστήριο έκρινε ότι το ζήτημα, εάν ο δικαστής Stepkowski είχε επιδείξει προκατάληψη κατά του προσφεύγοντα, καλυπτόταν από τη διαπίστωση της παραβίασης του άρθρου 6 παρ. 1, όπως αναπτύχθηκε παραπάνω.

Παραβίαση άρθρου 6 παρ. 1.

Το Δικαστήριο, στη συνέχεια, εξέτασε την υπόθεση υπό το πρίσμα της αρχής της ασφάλειας δικαίου και έκρινε ότι η διαδικασία της έκτακτης έφεσης, όπως αυτή ισχύει σήμερα στην Πολωνία, δεν ήταν συμβατή με τα πρότυπα της δίκαιης δίκης και την αρχή της ασφάλειας δικαίου κατά το άρθρο 6 παρ. 1 λόγω διαφόρων ελαττωμάτων. Ειδικότερα:

Τα στοιχεία που χορηγήθηκαν από την εναγόμενη Κυβέρνηση κατέδειξαν μια ανισορροπία ανάμεσα στην προφανώς μεγαλύτερη κλίμακα επί της οποίας ο Γενικός Εισαγγελέας αμφισβήτησε τις τελικές

δικαστικές αποφάσεις και στην περιορισμένη πρόσβαση στο επίμαχο ένδικο μέσο του Επιτρόπου των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων της Πολωνίας και άλλων φορέων που είναι εξουσιοδοτημένοι να ασκήσουν μια τέτοια έφεση κατά τον Νόμο του 2017 για το Ανώτατο Δικαστήριο.

Υπό αυτές τις συνθήκες, η ανάθεση στον Γενικό Εισαγγελέα – έναν εν ενεργεία πολιτικό που δρα παράλληλα με τον Υπουργό Δικαιοσύνης και ο οποίος ασκεί σημαντική εξουσία επί όλων των δικαστηρίων και ισχυρή επιρροή στο Εθνικό Δικαστικό Συμβούλιο – της απεριόριστης εξουσίας να αμφισβητεί ουσιαστικά κάθε δικαστική απόφαση αποτελούσε κάτι περισσότερο από έναν υποθετικό κίνδυνο ότι το έννομο μέσο, που θεωρητικά προοριζόταν για την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων ενός προσώπου, θα μπορούσε πρακτικά να αποτελέσει ένα εργαλείο πολιτικής εποπτείας των δικαστικών αποφάσεων από την εκτελεστική εξουσία.

Σοβαρές ανησυχίες σχετικά με τη μη συμμόρφωση του άρθρου 89(1) του Νόμου του 2017 για το Ανώτατο Δικαστήριο, το οποίο καθόριζε τις περιπτώσεις άσκησης μιας έκτακτης έφεσης με το κράτος δικαίου, είχαν ήδη εκφραστεί πριν από τη θέση σε ισχύ του από διάφορα ευρωπαϊκά όργανα, συμπεριλαμβανομένου του Γραφείου Δημοκρατικών Θεσμών και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Οργανισμού για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη (ΟΑΣΕ), της Επιτροπής της Βενετίας και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Έκτοτε, κριτική ασκήθηκε και από την Ομάδα Κρατών κατά της Διαφθοράς του Συμβουλίου της Ευρώπης (GRECO) και την Κοινοβουλευτική της Συνέλευση (PACE), με την τελευταία να προειδοποιεί ότι ο αριθμός των προσφυγών κατά της Πολωνίας ενώπιον του Δικαστηρίου ενδέχεται να αυξηθεί εξαιτίας του νόμου αυτού.

Υιοθετώντας τις γνώμες αυτές, το Δικαστήριο ανησυχούσε ιδιαίτερος ότι οι ασαφείς όροι που χρησιμοποιούνταν στη διάταξη αυτή για την περιγραφή των όρων άσκησης της έκτακτης έφεσης, όπως η ανάγκη διασφάλισης συμμόρφωσης με τις αρχές της «κοινωνικής ειρήνης», θα μπορούσαν να ερμηνευθούν ευρέως. Αυτό άνοιγε την πόρτα σε πιθανές αυθαιρεσίες, κατάχρηση του ένδικου μέσου και της διαδικασίας. Συνεπώς, η επίμαχη διάταξη δεν ικανοποιούσε τις απαιτήσεις της Σύμβασης περί ποιότητας της νομοθεσίας. Επίσης, μια απόφαση μπορεί να εφεσιβληθεί εάν υπάρχει «μια προφανής αντίθεση ανάμεσα σε σημαντικά ευρήματα του δικαστηρίου και του περιεχομένου των αποδεικτικών στοιχείων που συλλέχθηκαν για την υπόθεση». Πρακτικά αυτό σημαίνει ότι, σε αστικές υποθέσεις, ακόμη και μετά την πάροδο πολλών ετών από τα γεγονότα, το TEADY μπορούσε να ενεργήσει ως ένα δικαστήριο ουσίας τρίτου ή τέταρτου βαθμού δικαιοδοσίας, ακόμη και εάν τα κατώτερα δικαστήρια είχαν διαπιστώσει την αλήθεια των πραγματικών περιστατικών σύμφωνα με τις αποδείξεις που προσκομίστηκαν ενώπιόν τους. Αυτό υπονόμει τόσο τη σταθερότητα των οριστικών δικαστικών αποφάσεων όσο και τη δικαιολογημένη εμπιστοσύνη ότι μια υπόθεση που είχε ήδη κριθεί δεν θα μπορούσε να εκδικαστεί εκ νέου, αποκαλύπτοντας με τον τρόπο αυτό ότι η έκτακτη έφεση αποτελούσε μια κεκαλυμμένη κοινή έφεση, όπου μια νέα εξέταση της υπόθεσης μπορούσε να λάβει χώρα, κατά παράβαση της αρχής του δεδικασμένου.

Παρόλο που η προθεσμία άσκησης έκτακτης έφεσης ήταν ήδη μεγάλη – πέντε έτη από την έκδοση της απόφασης – δεν δέσμευε τον Γενικό Εισαγγελέα και τον Επίτροπο των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων που είχαν αμφότεροι πρόσθετες εξαιρετικές εξουσίες, ακόμη και αυτή της άσκησης της έκτακτης έφεσης κατά αποφάσεων που είχαν εκδοθεί προ της έναρξης ισχύος του Νόμου, όπως αποφάσεις που εκδόθηκαν πριν από τις 17 Οκτωβρίου 1997. Για το Δικαστήριο αυτό ήταν απλώς αδιανόητο, καθώς ήταν ασυμβίβαστο με το κράτος δικαίου και κυρίως με τις αρχές της ασφάλειας δικαίου, του δεδικασμένου και της προβλεψιμότητας του νόμου.

Οι έκτακτες εφέσεις εξετάζονταν από το TEADY, που είχε αποκλειστική αρμοδιότητα επ' αυτού. Το TEADY είχε αρμοδιότητες που έμοιαζαν με εκείνες ενός ακυρωτικού δικαστηρίου. Όμως, σε υποθέσεις όπου καταγγελλόταν μια αντίφαση ανάμεσα σε σημαντικά ευρήματα του δικαστηρίου και του περιεχομένου των αποδεικτικών στοιχείων, μπορούσε να δράσει και ως δικαστήριο ουσίας. Έχοντας υπόψη τα συμπεράσματα σχετικά με τους ευρέως καθορισμένους λόγους άσκησης μιας έκτακτης έφεσης, της λειτουργίας της ως μιας κεκαλυμμένης συνήθους έφεσης και των προθεσμιών που επέτρεπαν στον Γενικό Εισαγγελέα και στον Επίτροπο να προσβάλλουν αποφάσεις που κατέστησαν οριστικές προ της έναρξης ισχύος του Νόμου, οι εξουσίες του TEADY – που επί της ουσίας του επέτρεπαν να εξαλείψει το σύνολο των διαδικασιών που είχαν οριστικά περατωθεί – εγείρουν σημαντικές ανησυχίες από την άποψη της αρχής της ασφάλειας δικαίου. Επίσης, όπως διαπιστώθηκε

ανωτέρω, το TEADY δεν είχε και εξακολουθούσε να μην έχει τα χαρακτηριστικά ενός «ανεξάρτητου και αμερόληπτου δικαστηρίου, που λειτουργεί νόμιμα». Ως εκ τούτου, η εξέταση μιας έκτακτης έφεσης, που θα μπορούσε να οδηγήσει σε εκτεταμένες, δυσμενείς και συχνά μη αναστρέψιμες νομικές συνέπειες για το άτομο το οποίο αφορά, συμπεριλαμβανομένης της ακύρωσης της οριστικής απόφασης στην υπόθεσή του, και που αντίκειται στην αρχή της ασφάλειας δικαίου, είχε ανατεθεί σε ένα όργανο που δεν μπορεί να θεωρηθεί ως ένα «δικαστήριο» κατά την έννοια της Σύμβασης. Μια τέτοια κατάσταση, που επί του παρόντος διαιωνίζεται από τη συνεχιζόμενη μη συμμόρφωση του Συνταγματικού Δικαστηρίου με τη Σύμβαση σε μια σειρά πρόσφατων αποφάσεων που επιχειρούσαν να υπονομεύσουν και να εμποδίσουν την εκτέλεση των αποφάσεων του Δικαστηρίου σχετικά με την ανεξαρτησία του δικαστικού σώματος και την πλημμελή διαδικασία διορισμού των δικαστών, προκαλούσε ένα γενικό συστημικό πρόβλημα του πολωνικού δικαστικού συστήματος.

Τα πραγματικά περιστατικά της υπόθεσης του προσφεύγοντα συνιστούσαν παράδειγμα των ελλείψεων της διαδικασίας της έκτακτης έφεσης.

Όλα τα στοιχεία που προσκομίστηκαν στο Δικαστήριο υποδείκνυαν ότι η έκτακτη έφεση χρησιμοποιήθηκε από τον Γενικό Εισαγγελέα ως μια «κεκαλυμμένη συνηθισμένη έφεση», της οποίας ο σκοπός ήταν να επανεξεταστούν τα ίδια πραγματικά περιστατικά και το ίδιο αντικείμενο με νέες διαδικασίες και να δοθεί στον κατηγορούμενο, για λογαριασμό του οποίου ενεργούσε, μια ακόμη ευκαιρία να επαναπροσδιοριστεί η αστική του ευθύνη μετά από την ήττα του. Όταν ο Γενικός Εισαγγελέας άσκησε την έκτακτη έφεση, είχαν παρέλθει εννέα έτη από την έκδοση της οριστικής απόφασης επί της υποθέσεως του προσφεύγοντα, που είχε εξεταστεί σε έξι βαθμούς δικαιοδοσίας (τρεις φορές σε πρώτο βαθμό και τρεις κατ' έφεση) σε διάστημα πεντέμισι ετών και μετά από την έκδοση δύο πρωτόδικων αποφάσεων υπέρ του προσφεύγοντα, μία υπέρ του κ. Wyszowski, δύο παραπομπές στο εφετείο και την οριστική απόφαση που έκανε εν μέρει δεκτό το αίτημα του προσφεύγοντα. Συνεπώς, δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι η υπόθεση δεν είχε εξεταστεί ενδελεχώς από διάφορες απόψεις ή ότι, δεδομένης της επαναλαμβανόμενης εξέτασης της υπόθεσης και της διάρκειας των διαδικασιών, ο κατηγορούμενος δεν είχε επαρκή χρόνο ή ευκαιρία να ασκήσει τα διαδικαστικά δικαιώματά του, να παρουσιάσει τα αποδεικτικά του στοιχεία ή την υπόθεσή του. Οι επακόλουθες επαναλαμβανόμενες απόπειρες του κατηγορούμενου να αμφισβητήσει την οριστική απόφαση δεν είχαν επιτυχία.

Το TEADY έκρινε ότι η απόφαση επέβαλε σοβαρές και δυσανάλογες, κατά το πολωνικό σύνταγμα και το άρθρο 10 της Σύμβασης, κυρώσεις στον κ. Wyszowski, παρόλο που η μόνη κύρωση που του επιβλήθηκε ήταν η δημόσια απολογία.

Το Δικαστήριο απέρριψε τον ισχυρισμό της εναγόμενης Κυβέρνησης ότι η απόφαση να επιτραπεί η έκτακτη έφεση είχε σκοπό την επίλυση των ζητημάτων που ήγειρε στην προσφυγή του ενώπιον του Δικαστηρίου ο κ. Wyszowski ως μια μορφή επιβολής της μονομερούς δήλωσής του και της απόφασης του Δικαστηρίου να διαγράψει την προσφυγή από τη λίστα. Η έκτακτη έφεση είχε ασκηθεί πολύ πριν από τη διαγραφή της υπόθεσης από τη λίστα και το Δικαστήριο δεν γνώριζε την έκβασή της κατά τον χρόνο της διαδικασίας, καθώς και το γεγονός ότι δεν επιβλήθηκε στον κ. Wyszowski καμία οικονομική ή άλλη κύρωση.

Το Δικαστήριο δεν διέκρινε κάποιον επιτακτικό λόγο που να συνηγορεί υπέρ της αμφισβήτησης της τελικής απόφασης στην υπόθεση του προσφεύγοντα. Ειδικότερα, δεν μπορούσε να υποστηριχθεί ότι η έκτακτη έφεση εξυπηρετούσε τη διόρθωση των ελαττωμάτων των διαδικασιών ενώπιον των κατώτερων δικαστηρίων, όπως της κατάχρησης της διαδικασίας, των προδήλων σφαλμάτων κατά την εφαρμογή του ουσιαστικού δικαίου, των σοβαρών παραβιάσεων των διαδικασιών των δικαστηρίων, οι οποίες οδήγησαν σε δικαστική πλάνη. Το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι, σύμφωνα με το άρθρο 6, κανένας διάδικος δεν δικαιούνται να ζητήσει την επανεξέταση μιας οριστικής και δεσμευτικής απόφασης, απλώς και μόνο για τον επανέλεγχο και την εκ νέου εκδίκαση της υπόθεσής του, και η πιθανότητα και μόνο να υφίστανται δύο απόψεις για το ζήτημα δεν συνιστά λόγο επανεξέτασης και ανατροπής της οριστικής απόφασης.

Η υπόθεση του προσφεύγοντα δεν μπορούσε να διαχωριστεί από το πολιτικό της υπόβαθρο και το πολιτικό πλαίσιο στην Πολωνία την εποχή εκείνη, καθώς και από τη μακροχρόνια και διαρκή διαμάχη ανάμεσα στον προσφεύγοντα και την ηγεσία του κόμματος PiS και της κυβέρνησης συνεργασίας της Ενωμένης Δεξιάς. Οι πιο σοβαρές κατηγορίες περί συνεργασίας με την κομμουνιστική μυστική

υπηρεσία – οι οποίες αποτέλεσαν τον πυρήνα της διαδικασίας στην υπόθεση δυσφήμισης του προσφεύγοντα – προέρχονταν από το κόμμα PiS και τους υποστηρικτές του, καθώς και από τον ίδιο τον Γενικό Εισαγγελέα, με τον κ. Wyszowski να διαδραματίζει βασικό ρόλο στη δημοσιοποίηση των κατηγοριών αυτών. Ήταν επίσης προφανές ότι ο ανωτέρω είχε στενές πολιτικές διασυνδέσεις με την ηγεσία του PiS και την κυβέρνηση συνεργασίας της Ενωμένης Δεξιάς.

Κατά την άποψη του Δικαστηρίου, άλλο πράγμα είναι να έχει κάποιος ισχυρές και εχθρικές απόψεις για τους πολιτικούς του αντιπάλους και άλλο να επιδιώκει να τις επιβάλει μέσω του κρατικού δικαστικού μηχανισμού, κάνοντας χρήση των εξαιρετικών νομοθετικών εξουσιών για να αμφισβητήσει το αμετάκλητο μιας απόφασης που δεν ήταν ευνοϊκή για έναν πολιτικό σύμμαχο. Ήταν επίσης ενδεικτική η δημόσια έκφραση της βαθιάς ικανοποίησης του Γενικού Εισαγγελέα αναφορικά με το αποτέλεσμα των διαδικασιών ενώπιον του TEADY.

Οι περιστάσεις της παρούσας υπόθεσης έδειχναν την κατάχρηση της νομικής διαδικασίας από τις κρατικές αρχές για την επιδίωξη των δικών τους πολιτικών απόψεων και κινήτρων και ότι δεν υπήρχαν ουσιαστικοί και επιτακτικοί λόγοι που να δικαιολογούν την παρέκκλιση από την αρχή του δεδικασμένου.

Παραβίαση άρθρου 6.

Ο προσφεύγων ήταν αναγνωρισμένος στην Πολωνία αλλά και διεθνώς ως μία από τις πιο γνωστές προσωπικότητες της σύγχρονης ιστορίας της Πολωνίας για την ηγεσία του στο εργατικό συνδικάτο Solidarność («Αλληλεγγύη»), για τις παράνομες αντικομμουνιστικές δραστηριότητές του, για τις οποίες έλαβε βραβείο Νόμπελ Ειρήνης, και για τη συμβολή του στην αποκαθίωση του κομμουνισμού στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη κατά την περίοδο 1989-1990. Στο πλαίσιο αυτό, ήταν προφανές ότι οι δηλώσεις του κ. Wyszowski, με τις οποίες κατηγόρησε τον προσφεύγοντα ότι συνεργάστηκε επ’ αμοιβή με τις κομμουνιστικές μυστικές υπηρεσίες τη δεκαετία του 1970 – δηλώσεις που αποτέλεσαν το κεντρικό ζήτημα των επίμαχων διαδικασιών – επηρέασαν την ουσία όσων ήταν κοινώς αποδεκτά ως τα κατορθώματα της ζωής του. Συνεπώς, η ανατροπή της οριστικής απόφασης από το TEADY στην υπόθεσή του είχε επηρεάσει αρνητικά την προσωπική ζωή του προσφεύγοντα σε σημαντικό βαθμό. Επομένως, το άρθρο 8 τύγγανε εφαρμογής, καθώς υπήρξε παρέμβαση στο δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής του ζωής. Βασικό στοιχείο στις παραβιάσεις που διαπίστωσε αναφορικά με το άρθρο 6 παρ. 1, το Δικαστήριο έκρινε ότι η παρέμβαση δεν ήταν σύμφωνη προς τον νόμο, δεδομένου ότι προέκυπτε από την απόφαση ενός οργάνου που δεν ήταν «νόμιμο» δικαστήριο κατά την έννοια της Σύμβασης, δεν βασίστηκε σε έναν «νόμο» που προσέφερε στον προσφεύγοντα κατάλληλες διασφαλίσεις κατά των αυθαιρεσιών και αποτέλεσε κατάχρηση της διαδικασίας από την πλευρά του Γενικού Εισαγγελέα.

Παραβίαση άρθρου 8.

Υπήρχε ήδη μια σειρά αποφάσεων του Δικαστηρίου σχετικά με την αναμόρφωση του δικαστικού συστήματος της Πολωνίας, η οποία ξεκίνησε το 2017. Όπως σημειώθηκε από το Δικαστήριο στην υπόθεση *Grzęda κατά Πολωνίας* [(Προσφυγή No 43572/18), απόφαση της 15ης Μαρτίου 2022 του Τμήματος Ευρείας Σύθεσης], όλη η σειρά των γεγονότων – συμπεριλαμβανομένης ειδικότερα της νομοθεσίας για την αναδιοργάνωση του δικαστικού συστήματος στην Πολωνία – είχε καταδείξει ότι οι συνεχείς μεταρρυθμίσεις του δικαστικού συστήματος είχαν σκοπό την αποδυνάμωση της δικαστικής ανεξαρτησίας. Ως αποτέλεσμα, η δικαστική εξουσία – ένας αυτόνομος κλάδος της κρατικής εξουσίας – υπέστη παρεμβολές από την εκτελεστική και νομοθετική εξουσία και, κατ’ επέκταση, αποδυναμώθηκε σημαντικά. Από την έκδοση της απόφασης στην υπόθεση *Xero Flor w Polsce sp. z o.o. κατά Πολωνίας* [(Προσφυγή No 4907/18), απόφαση της 7ης Μαΐου 2021] τον Μάιο του 2021, μέχρι την ημερομηνία της έκδοσης της παρούσας απόφασης, το Δικαστήριο είχε εκδώσει δέκα (εκ των οποίων οι εννέα ήταν οριστικές) αποφάσεις σχετικά με διάφορες πτυχές της δικαστικής αναμόρφωσης στην Πολωνία, στις οποίες διαπίστωσε παραβίαση του άρθρου 6 παρ. 1 για διάφορους λόγους. Οι περισσότερες απ’ αυτές τις αποφάσεις αφορούσαν παραβίαση του δικαιώματος εξέτασης της υπόθεσης από ένα ανεξάρτητο και αμερόληπτο νόμιμο δικαστήριο, εξαιτίας της ανάμειξης του Εθνικού Δικαστικού Συμβουλίου στη διαδικασία διορισμού δικαστών στο Ανώτατο Δικαστήριο.

Επί του παρόντος, το Δικαστήριο έχει στο πινάκιο 492 υποθέσεις (εκ των οποίων οι 202 έχουν κοινοποιηθεί στην εναγόμενη Κυβέρνηση) σχετικά με τη δικαστική αναμόρφωση στην Πολωνία. Η συντριπτική πλειοψηφία αφορά την καταγγελλόμενη παραβίαση του δικαιώματος εξέτασης της υπόθεσης από ένα «ανεξάρτητο και αμερόληπτο νόμιμο δικαστήριο», λόγω του ότι οι υποθέσεις είχαν εξεταστεί από σχηματισμούς του Ανώτατου Δικαστηρίου, τα τακτικά δικαστήρια ή διοικητικά δικαστήρια όπου συμμετείχαν δικαστές που διορίστηκαν με την ελαττωματική διαδικασία που αφορά το Εθνικό Δικαστικό Συμβούλιο, όπως θεσπίστηκε σύμφωνα με τον αναθεωρητικό Νόμο του 2017 σχετικά με το Εθνικό Δικαστικό Συμβούλιο.

Παρόλο που μόνο μερικές προσφυγές, σχετικά με τη λειτουργία της έκτακτης έφεσης, εκκρεμούσαν επί τους παρόντος ενώπιον του Δικαστηρίου, η διπλή παραβίαση του δικαιώματος δίκαιης δίκης κατά το άρθρο 6 παρ. 1, που αποδείχθηκε στην παρούσα υπόθεση, αποκάλυπτε μια συστημική κατάσταση, ικανή να επηρεάζει συνεχώς πολλά άτομα. Η κατάσταση αυτή συνίστατο σε διάφορα αλληλένδετα συστημικά προβλήματα της εθνικής νομοθεσίας και πρακτικής, τα οποία, είτε μεμονωμένα είτε σε συνδυασμό, είχαν ως αποτέλεσμα ή θα μπορούσαν να έχουν ως αποτέλεσμα στο μέλλον μια παραβίαση του δικαιώματος δίκαιης δίκης που διασφαλίζει το άρθρο 6 παρ. 1. Συνοπτικά αυτά ήταν τα εξής:

- η ελαττωματική διαδικασία διορισμού των δικαστών στο Εθνικό Δικαστικό Συμβούλιο που συστήθηκε με τον τροποποιητικό Νόμο του 2017, η οποία εγγενώς και συνεχώς επηρέαζε την ανεξαρτησία των δικαστών που διορίζονταν με τον τρόπο αυτό,
- η συνεπαγόμενη έλλειψη ανεξαρτησίας του ΤΕΑΔΥ,
- η αποκλειστική αρμοδιότητα του ΤΕΑΔΥ να εξετάζει κάθε αίτηση εξαίρεσης δικαστών με επίκληση ελλείψεως ανεξαρτησίας ενός δικαστή ή ενός δικαστηρίου, συμπεριλαμβανομένων (όπως και στην παρούσα υπόθεση) περιπτώσεων όπου η αίτηση εξαίρεσης αφορά τους ίδιους προσωπικά,
- οι πλημμέλειες της διαδικασίας της έκτακτης έφεσης, όπως διαπιστώνονται με την παρούσα απόφαση,
- η αποκλειστική αρμοδιότητα του ΤΕΑΔΥ να εξετάζει έκτακτες εφέσεις, η οποία δημιούργησε μια κατάσταση όπου η αρχική παραβίαση του άρθρου 6 παρ. 1 επιδεινωνόταν διαρκώς από την επόμενη παραβίαση, καθώς η εξουσία να εξετάζεται ένα ένδικο μέσο ασυμβίβαστο με τα πρότυπα της δίκαιης δίκης και την αρχή της ασφάλειας δικαίου κατά το άρθρο 6 παρ. 1 είχε ανατεθεί σε ένα όργανο που δεν αποτελούσε νόμιμο δικαστήριο για τους σκοπούς της ως άνω διάταξης, κατάσταση αδιανόητη για ένα κράτος δικαίου.

Τα προαναφερόμενα αλληλένδετα συστημικά προβλήματα είχαν έτσι ως συνέπεια επανειλημμένες παραβιάσεις των θεμελιωδών αρχών του κράτους δικαίου, της διάκρισης των εξουσιών και της ανεξαρτησίας της δικαστικής εξουσίας. Αυτή η συνεχιζόμενη κατάσταση μη συμμόρφωσης με τη Σύμβαση διαιωνίστηκε με τις πρόσφατες αποφάσεις του Συνταγματικού Δικαστηρίου. Παράλληλα, το δικαστήριο αυτό είχε εκδώσει αποφάσεις με τις οποίες αμφισβητούσε την υπεροχή του δικαίου της ΕΕ και τη δεσμευτικότητα των αποφάσεων του Δικαστηρίου της ΕΕ, που αποτελούσαν επί του παρόντος αντικείμενο της διαδικασίας ελέγχου παραβιάσεων που κίνησε η Επιτροπή.

Λόγω της σοβαρής ανησυχίας που εξέφρασε η Επιτροπή Υπουργών τον Ιούνιο του 2023 (απόφαση που ελήφθη στην 1468η Συνεδρίαση της 5-7 Ιουνίου 2023 στο πλαίσιο της εκτέλεσης των αποφάσεων της επονομαζόμενης «ομάδας Reczkowicz»), σχετικά με την επίμονη στήριξη των πολωνικών αρχών προς την απόφαση της 22ας Μαρτίου 2022 του Συνταγματικού Δικαστηρίου (No K 7/21) για να δικαιολογηθεί η μη εκτέλεση των αποφάσεων του Δικαστηρίου, και λαμβάνοντας υπόψη την ταχεία και συνεχή αύξηση του αριθμού των προσφυγών που αφορούσαν την ανεξαρτησία της δικαστικής εξουσίας στην Πολωνία και που επικαλούνταν, ειδικότερα, παραβίαση του δικαιώματος «να εξεταστεί η υπόθεση από ένα ανεξάρτητο και αμερόληπτο νόμιμο δικαστήριο», καθώς και τη σοβαρότητα της καταγγελλόμενης κατάστασης, το Δικαστήριο έκρινε ότι τα συστημικά προβλήματα που εντοπίστηκαν απαιτούν τη λήψη άμεσων διορθωτικών μέτρων.

Συνεπώς, το Δικαστήριο εφάρμοσε τη διαδικασία έκδοσης πιλοτικής απόφασης στην παρούσα υπόθεση.

Για να τεθεί ένα τέλος στις συστημικές παραβιάσεις του άρθρου 6 παρ. 1, θα πρέπει η Πολωνία να λάβει άμεσα τα κατάλληλα νομοθετικά και λοιπά μέτρα για να διασφαλίσει, στο εθνικό της νομικό σύστημα, συμμόρφωση προς τις απαιτήσεις του δικαιώματος «εξέτασης της υπόθεσης από ένα ανεξάρτητο και αμερόληπτο νόμιμο δικαστήριο» και προς την αρχή της ασφάλειας δικαίου. Δεδομένης της έλλειψης απόκρισης της Πολωνίας προς τις οδηγίες που δόθηκαν με την υπόθεση *Dolińska-Ficek* και την υπόθεση *Ozimek και Advance Pharma sp. z o.o.it κατά Πολωνίας*, καθώς και της συμπεριφοράς της κατά την εκτέλεση των αποφάσεων που αφορούν την ανεξαρτησία της δικαστικής εξουσίας, το Δικαστήριο έδωσε λεπτομερείς ενδείξεις σχετικά με τα γενικά μέτρα που πρέπει να ληφθούν ώστε να τεθεί ένα τέλος στις παραβιάσεις αυτές. Αυτά περιλάμβαναν μέτρα για την αντιμετώπιση της ελαττωματικής διαδικασίας διορισμού των δικαστών, της λειτουργίας του TEADY και της ελαττωματικής λειτουργίας της διαδικασίας της έκτακτης έφεσης. Σύμφωνα με το άρθρο 46, η Πολωνία είχε στη διακριτική της ευχέρεια να επιλέξει τα μέσα με τα οποία θα ανταποκρινόταν στις υποχρεώσεις της που πηγάζουν κατά την εκτέλεση των αποφάσεων του Δικαστηρίου.

Εν αναμονή της εφαρμογής των ενδεικνυόμενων μέτρων, η εκδίκαση ανάλογων υποθέσεων, οι οποίες δεν έχουν ακόμη κοινοποιηθεί προς την εναγόμενη Κυβέρνηση, θα αναβληθεί για ένα ακόμη έτος από την έκδοση της παρούσας απόφασης, εν όψει της θέσπισης γενικών μέτρων από το πολωνικό κράτος. Οι προσφυγές που έχουν ήδη κοινοποιηθεί στην εναγόμενη Κυβέρνηση θα εξεταστούν και θα εκδοθεί απόφαση επ' αυτών. Τέλος, το Δικαστήριο θα συνεχίσει να κοινοποιεί στην εναγόμενη Κυβέρνηση προσφυγές που εγείρουν διαφορετικά ζητήματα σχετικά με την ανεξαρτησία της δικαστικής εξουσίας.

Άρθρο 41: το Δικαστήριο επιδίκασε στον προσφεύγοντα το ποσό των 30.000 ευρώ για αποζημίωση της ηθικής του βλάβης.

Άρθρο 9 – Ελευθερία σκέψης, συνείδησης και θρησκείας

Γνωμοδότηση που ζητήθηκε από το Συνταγματικό Δικαστήριο του Βελγίου (No P16-2023-001), της 14ης Δεκεμβρίου 2023 του Τμήματος Ευρείας Σύνθεσης

άδεια εργασίας – φρουρός ασφαλείας – συμμετοχή σε θρησκευτική ομάδα

Η αίτηση του Συνταγματικού Δικαστηρίου (Conseil d'État) του Βελγίου για έκδοση γνωμοδότησης προέκυψε στο πλαίσιο διαδικασιών που εκκρεμούσαν ενώπιόν του και που αφορούσαν μια αίτηση αναστολής και ακύρωσης μιας απόφασης του Υπουργού Εσωτερικών να αφαιρεθεί από ένα άτομο, το οποίο θεωρούνταν από τις βελγικές Αρχές Ασφαλείας υποστηρικτής της «επιστημονικής» σαλαφιστικής ιδεολογίας, το δελτίο ταυτότητάς του, που του επιτρέπει να ασκεί καθήκοντα που διασφαλίζουν την ασφάλεια των σιδηροδρομικών υποδομών του Βελγίου και των χρηστών αυτών, και της άρνησης έκδοσης ενός δεύτερου δελτίου για απασχόληση ως φρουρός ασφαλείας. Η απόφαση βασίστηκε στο γεγονός ότι, σύμφωνα με τις πληροφορίες των υπηρεσιών ασφαλείας, ο S.B. ήταν υποστηρικτής της «επιστημονικής» σαλαφιστικής ιδεολογίας, είχε επαφή με άτομα αυτού του ρεύματος και επιδόθηκε σε προσηλυτισμό μεταξύ της οικογένειάς και των φίλων του μέσω ηλεκτρονικών μέσων επικοινωνίας. Καθώς ο επιστημονικός σαλαφισμός θεωρούνταν μη συμβατός με το βελγικό μοντέλο κοινωνίας (μεταξύ άλλων, με τα θεμελιώδη δικαιώματα και τις ελευθερίες των πολιτών, τον ρόλο των γυναικών κ.λπ.), υπονόμει τις θεμελιώδεις δημοκρατικές αξίες του κράτους δικαίου και αποτελούσε μια μέση και μακροπρόθεσμη απειλή για τη χώρα, η συμπεριφορά του S.B. ήταν ασυμβίβαστη με το απαιτούμενο προφίλ ενός φρουρού ασφαλείας, τα χαρακτηριστικά του οποίου είναι, ιδίως, ο σεβασμός των δικαιωμάτων των πολιτών και των δημοκρατικών αξιών, η ακεραιότητα, η πίστη, η διακριτικότητα και η απουσία οποιουδήποτε κινδύνου για την εθνική ασφάλεια ή τη δημόσια τάξη.

Το ερώτημα που τέθηκε από το Conseil d'État στο αίτημα για έκδοση γνωμοδότησης ήταν το εξής:

«Συνιστά επαρκή λόγο, υπό το πρίσμα του άρθρου 9 παρ. 2 (δικαίωμα στην ελευθερία σκέψης, συνείδησης και θρησκείας) της Σύμβασης, το γεγονός ότι κάποιος βρίσκεται κοντά ή είναι μέλος ενός θρησκευτικού κινήματος το οποίο, λαμβανομένων υπόψη των χαρακτηριστικών του, θεωρείται από τις αρμόδιες διοικητικές αρχές ότι αποτελεί μεσοπρόθεσμη ή μακροπρόθεσμη απειλή για τη χώρα, για τη λήψη δυσμενούς για το άτομο αυτό μέτρου, όπως η απαγόρευση απασχόλησής του ως φρουρού ασφαλείας;».

Γνωμοδότηση

Το άρθρο 9 παρ. 1 της Σύμβασης περιλαμβάνει δύο διακριτές πτυχές. Αφενός, το δικαίωμα της προσωπικής πίστης (ένα ζήτημα της εσωτερικής πεποιθήσης του καθενός ή της ύπαρξης τέτοιας πεποιθήσης), το οποίο είναι ένα απόλυτο δικαίωμα και ως τέτοιο δεν υπόκειται σε κανέναν περιορισμό, και, αφετέρου, το δικαίωμα εκδήλωσης μιας τέτοιας πεποιθήσης (η εξωτερική έκφραση πεποιθήσεων από ένα άτομο ή η δημόσια εκδήλωση της θρησκευτικής πίστης), το οποίο δεν είναι ένα απόλυτο δικαίωμα.

Στο αίτημά του το Conseil d'État έθεσε το ζήτημα αποκλειστικά από την άποψη του δικαιώματος εκδήλωσης των πεποιθήσεων και της θρησκευτικής πίστης (*forum externum*), το οποίο, στην παρούσα υπόθεση, λαμβάνοντας υπόψη την αβεβαιότητα που περιβάλλει την έννοια του «βρίσκεται κοντά», αφορούσε κυρίως το γεγονός ότι «είναι μέλος» ενός θρησκευτικού κινήματος. Το Δικαστήριο, συνεπώς, επικεντρώθηκε στην τελευταία πτυχή.

Υπό το πρίσμα των σημερινών συνθηκών, οι μορφές εκδήλωσης μιας θρησκείας ή πεποιθήσεων που απαριθμούνται στο άρθρο 9, δηλαδή λατρεία, διδασκαλία, άσκηση και τήρηση, μπορεί να περιλαμβάνουν και τη χρήση του διαδικτύου και των μέσων κοινωνικής δικτύωσης. Κάποιες μορφές «εκδήλωσης» προστατεύονταν, καταρχήν, από το άρθρο 9. Η ελευθερία εκδήλωσης της θρησκείας περιλαμβάνει επίσης το δικαίωμα κάποιου να προσπαθήσει να πείσει τον πλησίον του, για παράδειγμα μέσω της «διδασκαλίας».

Το Δικαστήριο αναγνωρίζει ότι, όταν ένα άτομο που έχει καθήκοντα ευαίσθητης φύσης, ανήκει σε ένα «θρησκευτικό κίνημα» το οποίο, λόγω των χαρακτηριστικών του, θεωρείται από τις αρμόδιες διοικητικές αρχές ότι αποτελεί κίνδυνο για τη δημοκρατική κοινωνία και τις αξίες της μεσοπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα, το γεγονός αυτό ίσως, καταρχήν, δικαιολογεί τη λήψη προληπτικών μέτρων κατά του ατόμου αυτού.

Όμως, ένα τέτοιο μέτρο, προκειμένου να είναι συμβατό με το άρθρο 9, θα πρέπει να πληροί μια σειρά προϋποθέσεων που θέτει η Σύμβαση. Οι προϋποθέσεις αυτές είναι:

1. Το Conseil d'État θα πρέπει να εξακριβώσει εάν το επίμαχο μέτρο βασιζόταν σε νόμο, που πληρούσε τις απαιτήσεις ποιότητας του νόμου σχετικά με την προσβασιμότητα και την προβλεψιμότητα.
2. Έπρεπε επίσης να διασφαλίσει ότι το επίμαχο μέτρο επιδίωκε τουλάχιστον έναν από τους νόμιμους σκοπούς που απαριθμούνται στο άρθρο 9 παρ. 2: ο κατάλογος αυτός ήταν εξαντλητικός και ο ορισμός των επιτρεπόμενων εξαιρέσεων στην ατομική ελευθερία εκδήλωσης της θρησκείας ή των πεποιθήσεων ήταν περιοριστικός.
3. Το μέτρο έπρεπε να είναι απαραίτητο σε μια δημοκρατική κοινωνία. Από την άποψη αυτή, έπρεπε να ληφθούν υπόψη τα παρακάτω κριτήρια.

(α) Μια επιτακτική κοινωνική ανάγκη

Οι διαδικασίες που προκάλεσαν το αίτημα της παρούσας γνωμοδότησης δεν αφορούσαν έναν κοινό υπάλληλο αλλά ένα άτομο που, στο πλαίσιο της απασχόλησής του, είχε ορισμένο βαθμό αρμοδιοτήτων και δεσμευόταν από μια διαδικασία χορήγησης διοικητικής άδειας. Κατά την ανάλυση του κινδύνου, το αιτούν δικαστήριο θα έπρεπε να λάβει υπόψη του τη φύση του συγκεκριμένου ρόλου, δεδομένου ότι ο κίνδυνος που αποτελούσε διέφερε από κάθε κίνδυνο που ενδεχομένως παρουσίαζε ένας υπάλληλος ενός τομέα ή κλάδου επαγγελματικής δραστηριότητας που θεωρείται λιγότερο ευαίσθητος, όπως πράγματι αντικατοπτρίζεται στη βελγική νομοθεσία.

Η αξιολόγηση της φύσης, της πραγματικότητας, της κλίμακας και της αμεσότητας του κινδύνου ήταν ένα ζήτημα για τις αρμόδιες φυσικές αρχές, που απολάμβαναν ένα ευρύ περιθώριο διακριτικής ευχέρειας, υπό την επιφύλαξη του ελέγχου από μια ανεξάρτητη δικαστική αρχή.

Ειδικότερα:

- (i) Φύση του κινδύνου: ο κίνδυνος θα πρέπει να υπόκειται σε μια ατομική και λεπτομερή αξιολόγηση, εν όψει, μεταξύ άλλων, της ουσίας των εν λόγω πεποιθήσεων ή της ιδεολογίας και του χαρακτήρα του ατόμου και των πράξεών του, του ρόλου και του βαθμού προσκόλλησής του προς το σχετικό θρησκευτικό κίνημα.

Όσον αφορά την εν λόγω ιδεολογία, ο συγκεκριμένος κίνδυνος που διαπιστώθηκε από την Κρατική Υπηρεσία Ασφαλείας ήταν ένας κίνδυνος για τη δημοκρατική και συνταγματική τάξη, μαζί με έναν σοβαρό κίνδυνο για τα θεμελιώδη δικαιώματα και τις ελευθερίες, κυρίως εκείνα των γυναικών και, γενικότερα, των μη μουσουλμάνων, λόγω της επιρροής που ασκούν οι υποστηρικτές του επιστημονικού σαλαφισμού. Ειδικότερα, αναφέρθηκε ο κίνδυνος της εγκαθίδρυσης εν τέλει ενός νομικού καθεστώτος βασισμένου στον νόμο της Σαρίας, του διαχωρισμού της κοινότητας και «της ανάδυσης πραγματικών παράλληλων κοινωνιών όπου η εξουσία ενός κράτους και ενός δημοκρατικού συστήματος δεν θα ισχύει πλέον», της «πόλωσης της κοινωνίας» και της υπονόμησης των αρχών της «σεξουαλικής ισότητας» και της «συμβίωσης». Το Conseil d'État έπρεπε να βεβαιωθεί, ενδεχομένως με γνώμονα το απόρρητο και λοιπό υλικό που είχε συγκεντρώσει η Κρατική Υπηρεσία Ασφαλείας, ότι ο κίνδυνος που προέβλεπε η υπηρεσία αυτή, αναφορικά με την ιδεολογία του σαλαφισμού, ήταν επαρκώς συγκεκριμένος και τεκμηριωμένος όσον αφορά τα χρησιμοποιούμενα μέσα και τη διαδικασία που ο κίνδυνος ενδεχομένως να υλοποιηθεί.

Η ανάλυση του χαρακτήρα έπρεπε να βασιστεί σε κάθε στοιχείο ικανό να αποκαλύψει εάν υπήρχε ή όχι κίνδυνος εκδήλωσης ενεργειών ή συμπεριφοράς του ατόμου, που θα ήταν επιβλαβής σε άτομα ή θεσμούς και που θα υποκινούνταν από την ιδεολογία του σαλαφισμού. Συνεπώς, η ανάλυση αυτή θα πρέπει να λάβει υπόψη, μεταξύ άλλων παραγόντων, εάν το άτομο είχε ή όχι ποινικό μητρώο, το επαγγελματικό του υπόβαθρο και τυχόν διοικητικά μέτρα δημοσίας τάξης, αλλά και τον ρόλο του σε θρησκευτικά κινήματα και τη συμπεριφορά του στην κοινωνία γενικότερα, συμπεριλαμβανομένης της συμπεριφοράς του στο διαδίκτυο και στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης.

Θα ήταν επίσης κατάλληλο να ληφθεί υπόψη η φύση των καθηκόντων που αντιστοιχούν στη θέση του φρουρού ασφαλείας ή του αξιωματικού ασφαλείας, που επιθυμεί να κατέχει το εν λόγω άτομο. Ως εκ τούτου, δεν μπορούσε να αποκλειστεί, κατ' αρχήν, ο κίνδυνος να χρησιμοποιήσουν τα άτομα, που απασχολούνται ως φρουροί ασφαλείας ή αξιωματικοί, τα πλεονεκτήματα και τις εξουσίες που τους παρέχουν τα καθήκοντά τους, για παράνομους σκοπούς.

Κατά την αξιολόγησή τους, οι αρχές θα πρέπει να αποφύγουν κάθε μορφή διάκρισης που απαγορεύεται από το άρθρο 14 της Σύμβασης αναφορικά με την πρόσβαση στην απασχόληση, ιδίως τις διακρίσεις λόγω θρησκείας, υπό το πρόσχημα της προστασίας των αξιών μιας δημοκρατικής κοινωνίας.

Επίσης, η εξατομικευμένη αξιολόγηση δεν θα μπορούσε να παραβλέψει εντελώς το γενικό πλαίσιο για το οποίο προοριζόταν, ιδίως τον βαθμό που το εν λόγω θρησκευτικό κίνημα είχε διαδοθεί και εδραιωθεί στην κοινωνία, και κάθε κίνδυνο που ενδεχομένως ενέχει για την τελευταία. Συνεπώς, εάν γινόταν δεκτό ότι ένα θρησκευτικό κίνημα από μόνο του αποτελεί σημαντικό κίνδυνο για την κοινωνία, θα πρόκυπτε το ερώτημα εάν ήταν πιθανόν οι υποστηρικτές του, μεμονωμένα, να αποτελούν έναν τέτοιο κίνδυνο.

Τέλος, η απουσία επαγγελματικών παραπτωμάτων ή καταγγελιών κατά του εν λόγω ατόμου, καθώς και η απουσία κατασταλτικών μέτρων (διάλυση ή απαγόρευση) κατά του κινήματος, ήταν παράγοντες που θα έπρεπε να ληφθούν υπόψη, αλλά χωρίς απαραίτητως να έχουν καθοριστική σημασία.

(ii) Ρεαλιστικότητα και κλίμακα του κινδύνου: έπρεπε να υπάρχει αληθινός κίνδυνος, δηλαδή να είναι επαρκώς τεκμηριωμένος, σοβαρός και μάλιστα να φέρει κάποια βαρύτητα.

(iii) Αμεσότητα του κινδύνου: οι αρχές είχαν υποχρέωση να ενεργούν όταν γνώριζαν ή έπρεπε να γνωρίζουν την ύπαρξη ενός «αληθινού και άμεσου» κινδύνου για τη ζωή ή τη σωματική ακεραιότητα ενός ατόμου. Έπρεπε να κάνουν κάθε εύλογη προσπάθεια για να αποτρέψουν την υλοποίηση ενός τέτοιου κινδύνου (το επονομαζόμενο «Osman τεστ».) Όταν, όμως, οι πράξεις ενός πολιτικού κόμματος, μιας ένωσης ή ομάδας θεωρούνταν ότι αποτελούσαν κίνδυνο για το σύνολο ή για μέρος της κοινωνίας, ο κίνδυνος αυτός θα πρέπει να εκτιμηθεί διαφορετικά, λαμβάνοντας υπόψη το γεγονός ότι ο κίνδυνος σε τέτοιου είδους περιπτώσεις δεν διαμορφώνεται συνήθως άμεσα, αλλά προκύπτει από μια μάλλον σταδιακή και συνεχιζόμενη διαδικασία. Σε τέτοιες περιπτώσεις, το Κράτος δεν χρειάζεται να περιμένει, προτού παρέμβει, μέχρι ένα πολιτικό ή άλλο κίνημα να αναλάβει δράση για να υπονομεύσει τη δημοκρατία ή να καταφύγει στη βία.

Σύμφωνα με την Κρατική Υπηρεσία Ασφαλείας, η ιδεολογία του θρησκευτικού κινήματος, του οποίου λέγεται ότι ήταν υποστηρικτής ο S.B., αποτελούσε μεσοπρόθεσμο έως και μακροπρόθεσμο κίνδυνο για

το Κράτος. Εναπόκειται, ωστόσο, στο αιτούν δικαστήριο να εξακριβώσει εάν το θρησκευτικό κίνημα είχε αρχίσει να λαμβάνει συγκεκριμένα βήματα για να εφαρμόσει μια πολιτική μη συμβατή με τις αρχές μιας δημοκρατικής κοινωνίας. Εάν ναι, το επόμενο ερώτημα θα ήταν εάν, ως υποστηρικτής του κινήματος και της ιδεολογίας, το εν λόγω άτομο ήταν πιθανόν, εάν απασχοληθεί ως φρουρός ασφαλείας ή αξιωματικός, να ενεργεί ή να συμπεριφέρεται με τρόπο μη συμβατό με τις εν λόγω αξίες ή με τα καθήκοντα του επαγγέλματος. Θα ήταν δύσκολο να φανταστεί κανείς ότι μια δημοκρατική κοινωνία θα μπορούσε να ανεχθεί την ιδέα να ανατεθούν καθήκοντα, που απαιτούν πλήρη αφοσίωση στις αρχές μιας δημοκρατικής κοινωνίας, σε ένα άτομο υποταγμένο ή ακόμη και υποχείριο σε ένα θρησκευτικό ή άλλο κίνημα, του οποίου η ιδεολογία θεωρούνταν από τις αρμόδιες αρχές μη συμβατή με τις αξίες αυτές και του οποίου οι συγκεκριμένες ενέργειες είχαν αποδειχθεί ότι αποτελούσαν μια απειλή για το κράτος αυτό.

(iv) Έλεγχος από μια δικαστική αρχή: ο έλεγχος της νομιμότητας των προληπτικών μέτρων από μια ανεξάρτητη δικαστική αρχή, που έχει πρόσβαση σε όλο τον φάκελο που σχηματίστηκε από το αρμόδιο όργανο για ζητήματα εθνικής ασφάλειας, όπου περιλαμβάνονται τυχόν απόρρητα έγγραφα, ήταν σημαντικής βαρύτητας εγγύηση για τη διασφάλιση ότι τα μέτρα που βασίζονται σε εμπιστευτικές πληροφορίες – και αμφισβητούνται απ' όσους πλήττονται από τις συνέπειες αυτών – συμμορφώνονται προς τις απαιτήσεις της Σύμβασης. Σύμφωνα με τις πληροφορίες που διαθέτει το Δικαστήριο σχετικά με τη βελγική νομοθεσία, το Conseil d'État θα μπορούσε να έχει πρόσβαση στα απόρρητα έγγραφα του φακέλου που σχηματίστηκε από την Κρατική Υπηρεσία Ασφαλείας, όπως επίσης και ο εισηγητής του δικαστηρίου αυτού. Η πρόσβαση αυτή θα μπορούσε να θεωρηθεί ως ένα μέσο που επιτρέπει στο δικαστήριο να πραγματοποιήσει έναν αποτελεσματικό έλεγχο του επίμαχου μέτρου και ο έλεγχος αυτός, προκειμένου να πληροί τις απαιτήσεις που θέτει η Σύμβαση, θα πρέπει να αφορά τη ρεαλιστικότητα του κινδύνου, την κλίμακα, τη φύση και την αμεσότητά του.

(β) Αναλογικότητα

Για να είναι ανάλογο το μέτρο, θα πρέπει να θεωρηθεί ότι δεν περιορίζει τα ατομικά δικαιώματα που κατοχυρώνει το άρθρο 9 πέραν του μέτρου που είναι αναγκαίο για να επιτευχθεί ο θεμιτός στόχος, πράγμα που σημαίνει ότι ο στόχος αυτός δεν μπορεί να επιτευχθεί με κάποιο άλλο λιγότερο παρεμβατικό ή ριζοσπαστικό μέσο. Το Δικαστήριο σημείωσε μια σειρά από στοιχεία που πρέπει να λάβουν υπόψη οι αρμόδιες εθνικές αρχές κατά την αξιολόγησή τους. Επιπλέον, το μέτρο πρέπει να περιβάλλεται από κατάλληλες διαδικαστικές εγγυήσεις, για να αποφευχθεί ο κίνδυνος αυθαιρεσίας. Ειδικότερα, θα πρέπει να συμμετέχει το εν λόγω άτομο στη διαδικασία λήψης αποφάσεων, στο σύνολό της, σε βαθμό ικανοποιητικό για να διασφαλιστεί η απαιτούμενη προστασία των συμφερόντων του.

Συνεπώς, εναπόκειται στο Conseil d'État να διασφαλίσει ότι εφαρμόστηκαν ή θα εφαρμοστούν, κατά την επανάληψη της εσωτερικής διαδικασίας, κατάλληλα αντισταθμιστικά μέτρα, επαρκή για να μετριαστούν οι συνέπειες των περιορισμών των δικονομικών δικαιωμάτων του ατόμου.

Το Δικαστήριο αποφάνθηκε ομοφώνως ότι το αποδεδειγμένο γεγονός ότι ένα άτομο ανήκει σε ένα θρησκευτικό κίνημα, το οποίο, λόγω των χαρακτηριστικών του, θεωρείται από τις αρμόδιες διοικητικές αρχές ως απειλή προς το Κράτος, μπορεί να δικαιολογήσει την άρνηση χορήγησης άδειας για την απασχόλησή του ως φρουρού ασφαλείας ή αξιωματικού, εφόσον το εν λόγω μέτρο:

- (1) βασιζόταν σε μια προσβάσιμη και προβλέψιμη βάση
- (2) υιοθετήθηκε λόγω της συμπεριφοράς ή των ενεργειών του εν λόγω ατόμου
- (3) λήφθηκε, λαμβάνοντας υπόψη την επαγγελματική δραστηριότητα του ατόμου, με σκοπό την αποτροπή ενός αληθινού και σοβαρού κινδύνου για τη δημοκρατική κοινωνία και επιδίωκε έναν ή περισσότερους θεμιτούς σκοπούς κατά το άρθρο 9 παρ. 2 της Σύμβασης
- (4) ήταν ανάλογο προς τον κίνδυνο που στόχευε να αποτρέψει και προς τον θεμιτό σκοπό που επιδίωκε και
- (5) μπορεί να παραπεμφθεί για έλεγχο ενώπιον μιας δικαστικής αρχής, που είναι ανεξάρτητη, αποτελεσματική και περιβάλλεται από κατάλληλες δικονομικές εγγυήσεις, ώστε να διασφαλιστεί συμμόρφωση προς τις ανωτέρω αναφερόμενες απαιτήσεις.

Άρθρο 8 – Δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής

Υπόθεση Ο.Γ. κ.α. κατά Ελλάδας (Προσφυγές Nos 71555/12 και 48256/13), απόφαση της 23ης Ιανουαρίου 2024

δημοσιοποίηση ευαίσθητων προσωπικών δεδομένων – μη συγκατάθεση – οροθετικές ιερόδουλες – εισαγγελική διάταξη

Τον Απρίλιο του 2012, στο πλαίσιο μιας αστυνομικής επιχείρησης στο κέντρο της Αθήνας με στόχο ιερόδουλες, οι προσφεύγουσες μεταφέρθηκαν στο αστυνομικό τμήμα της Ομόνοιας για εξακρίβωση στοιχείων. Χωρίς καμία εξήγηση και χωρίς τη συγκατάθεσή τους, υποβλήθηκαν σε εξετάσεις αίματος από το Κέντρο Ελέγχου και Πρόληψης Νοσημάτων (ΚΕΕΛΠΝΟ). Κατά τη μεταφορά τους στη Γενική Αστυνομική Διεύθυνση Αττικής (ΓΑΔΑ) ενημερώθηκαν ότι η εξέταση αίματος, στην οποία υποβλήθηκαν, είχε ως στόχο την ανίχνευση πιθανής μόλυνσής τους από σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι κάποιες ήταν θετικές στον ιό του HIV. Ο εισαγγελέας τούς άσκησε ποινική δίωξη για άσκηση πορνείας χωρίς άδεια, για λειτουργία οίκου ανοχής χωρίς άδεια και χωρίς την τήρηση του ειδικού μητρώου υγείας. Τους ασκήθηκε επίσης ποινική δίωξη για απόπειρα πρόκλησης σωματικής βλάβης, επειδή «ασκούσαν το επάγγελμα της πορνείας μεταδίδοντας σοβαρή ασθένεια στους πελάτες τους».

Με εντολή του εισαγγελέα, τα ονόματα και οι φωτογραφίες των προσφευγουσών, μαζί με την πληροφορία ότι ήταν οροθετικές, δημοσιοποιήθηκαν στην ιστοσελίδα της Ελληνικής Αστυνομίας και στη συνέχεια αναπαράχθηκαν από τα ΜΜΕ. Κατά την εισαγγελική εντολή, το μέτρο αυτό αποσκοπούσε στην προστασία της κοινωνίας και στην αποκάλυψη άλλων παρόμοιων πράξεων των κατηγορουμένων σε βάρος πελατών τους, έτσι ώστε να τους παρακινήσει να υποβληθούν σε ιατρικές εξετάσεις για ανίχνευση του ιού του HIV.

Το αίτημα των προσφευγουσών να ανακληθεί η εν λόγω εισαγγελική εντολή απορρίφθηκε χωρίς γραπτή απόφαση και χωρίς κοινοποίηση.

Κάποιες από τις προσφεύγουσες υπέβαλαν αίτημα στην Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα και ζήτησαν την απαγόρευση της επεξεργασίας και δημοσιοποίησης των προσωπικών τους δεδομένων. Η Αρχή δεν απάντησε ποτέ στο αίτημά τους.

Οι προσφεύγουσες επικαλέστηκαν παραβίαση του άρθρου 8, καθώς υποβλήθηκαν σε ιατρική εξέταση χωρίς τη ρητή συγκατάθεσή τους, λαμβάνοντας υπόψη ότι κάποιες ήταν χρήστριες ναρκωτικών ουσιών που τελούσαν, κατά τη σύλληψή τους, σε στερητικό σύνδρομο.

Κατά το Δικαστήριο, μια ιατρική επέμβαση χωρίς την ελεύθερη συγκατάθεση του ασθενούς αποτελεί παρέμβαση στο δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής του ζωής, όπως προστατεύεται από το άρθρο 8 της Σύμβασης. Ειδικότερα, ο σεβασμός της ιδιωτικής ζωής συνεπάγεται σεβασμό της σωματικής ακεραιότητας του ατόμου και η λήψη σάλιου και αίματος συνιστά ιατρική παρέμβαση, η οποία, ακόμη και εάν κριθεί ήσσονος σημασίας, πρέπει να θεωρηθεί, εφόσον είναι υποχρεωτική, ως παρέμβαση στο δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής ζωής [βλ. υπόθεση *Schmidt κατά Γερμανίας* (Προσφυγή No 32352/02), απόφαση της 5ης Ιανουαρίου 2006].

Η επέμβαση αυτή αποτελεί παραβίαση του άρθρου 8, εκτός εάν μπορεί να δικαιολογηθεί σύμφωνα με την παρ. 2 της διάταξης αυτής, ως «προβλεπόμενη από τον νόμο», ότι επιδιώκει έναν εκ των νόμιμων σκοπών που απαριθμούνται σ' αυτήν και ως «αναγκαία σε μια δημοκρατική κοινωνία» για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού [βλ. υπόθεση *Peruzzo και Martens κατά Γερμανίας* (Προσφυγές Nos 7841/08 και 57900/12), απόφαση της 4ης Ιουνίου 2013].

Το Δικαστήριο επεσήμανε ότι, κατά την πάγια νομολογία του, η φράση «προβλεπόμενη από τον νόμο» σημαίνει ότι το επίμαχο μέτρο πρέπει να βασίζεται στο εσωτερικό δίκαιο και να είναι συμβατό με τις αρχές του κράτους δικαίου, κάτι που αναφέρεται ρητά στο Προοίμιο της Σύμβασης και είναι σύμφυτο με το αντικείμενο και τον σκοπό του άρθρου 8. Ο νόμος πρέπει να είναι προσβάσιμος και προβλέψιμος, δηλαδή να είναι επαρκώς ακριβής ώστε το άτομο – με τη συνδρομή δικηγόρου – να μπορεί να ρυθμίσει τη συμπεριφορά του. Πληροί δε τις προϋποθέσεις αυτές όταν παρέχει επαρκή προστασία από την αυθαιρεσία και ορίζει με επαρκή σαφήνεια το πεδίο εφαρμογής του και τον τρόπο άσκησης της

εξουσίας που ανατίθεται στις αρμόδιες αρχές [βλ. υπόθεση *Malone κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (Προσφυγή Νο 8691/79), απόφαση της 2ας Αυγούστου 1984, υπόθεση *Rotaru κατά Ρουμανίας* (Προσφυγή Νο 28341/95), απόφαση της 4ης Μαΐου 2000 του Τμήματος Ευρείας Σύνθεσης και υπόθεση *Amann κατά Ελβετίας* (Προσφυγή Νο 27798/95), απόφαση της 16ης Φεβρουαρίου 2000 του Τμήματος Ευρείας Σύνθεσης].

Η σαφήνεια που απαιτείται από την εθνική νομοθεσία – η οποία δεν μπορεί να καλύψει κάθε περίπτωση – εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από το περιεχόμενο του κειμένου, τον τομέα που πρόκειται να ρυθμίσει και τον αριθμό των αποδεκτών του [βλ. υπόθεση *Hassan και Tchaouch κατά Βουλγαρίας* (Προσφυγή Νο 30985/96), απόφαση της 26ης Οκτωβρίου 2000 του Τμήματος Ευρείας Σύνθεσης].

Το Δικαστήριο σημείωσε, επίσης, ότι ακόμη και όταν ένα μέτρο δεν αποσκοπεί στη θεραπεία κάποιου, το άρθρο 8 δεν απαγορεύει αυτό καθαυτό την ακούσια ιατρική επέμβαση με σκοπό τη συγκέντρωση αποδεικτικών στοιχείων σχετικά με τη συμμετοχή του υπόπτου σε αδίκημα. Επομένως, το Δικαστήριο έχει επανειλημμένα καταλήξει στο συμπέρασμα ότι η λήψη αίματος και σάλιου κατά τη διάρκεια έρευνας, χωρίς τη θέληση του υπόπτου, δεν παραβιάζει το άρθρο 8 [βλ. υπόθεση *Jalloh κατά Γερμανίας* (Προσφυγή Νο 54810/00), απόφαση της 11ης Ιουλίου 2006 του Τμήματος Ευρείας Σύνθεσης].

Εξετάζοντας τα ανωτέρω, το Δικαστήριο έκρινε ότι η παρέμβαση δεν ήταν «προβλεπόμενη από τον νόμο» κατά την έννοια της παρ. 2 του άρθρου 8, καθώς οι επίμαχες διατάξεις του εθνικού δικαίου δεν ήταν προβλέψιμες για τις προσφεύγουσες.

Επομένως, το Δικαστήριο καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η επέμβαση στο δικαίωμα σεβασμού της προσωπικής ζωής των προσφευγουσών δεν ήταν «προβλεπόμενη από τον νόμο». Δεν υπάρχει λόγος για το Δικαστήριο να εξετάσει κατά πόσον η επέμβαση επιδίωκε «νόμιμο σκοπό» και κατά πόσον ήταν «αναγκαία σε μια δημοκρατική κοινωνία», κατά την έννοια του άρθρου 8 της Σύμβασης.

Παραβίαση άρθρου 8.

Το Δικαστήριο, στη συνέχεια, εξέτασε εάν υπήρξε παραβίαση του άρθρου 8 αναφορικά με τη δημοσίευση των προσωπικών δεδομένων των προσφευγουσών. Οι προσφεύγουσες ισχυρίστηκαν ότι ο εισαγγελέας δεν αιτιολόγησε την παραγγελία για τη δημοσιοποίηση των προσωπικών τους δεδομένων, ούτε εξέτασε εάν το μέτρο ήταν αναγκαίο. Συνάγεται έτσι ότι η επίμαχη επέμβαση στην ιδιωτική ζωή των προσφευγουσών δεν προβλεπόταν από τον νόμο.

Ισχυρίστηκαν επίσης ότι οι αρχές θα έπρεπε, σε κάθε περίπτωση, να αναζητήσουν εναλλακτική λύση από τη δημοσίευση των προσωπικών τους δεδομένων, καταγγέλλοντας ότι δεν σταθμίστηκε το δημόσιο συμφέρον έναντι της προστασίας του απορρήτου των ευαίσθητων προσωπικών δεδομένων και της υποχρέωσης του κράτους να προστατεύει το δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής τους ζωής. Επικαλούμενες την απόφαση του Δικαστηρίου στην υπόθεση *Z. κατά Φινλανδίας* (Προσφυγή Νο 22009/93), απόφαση της 25ης Φεβρουαρίου 1997, τόνισαν ότι δεν μπορούσε σε καμία περίπτωση να δικαιολογηθεί η δημοσιοποίηση του γεγονότος ότι ήταν οροθετικές και ότι ο εισαγγελέας δεν δικαιούνταν εκ του νόμου να συμπεριλάβει τέτοια ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα στην εισαγγελική παραγγελία δημοσιοποίησης [βλ. υπόθεση *C.C. κατά Ισπανίας* (Προσφυγή Νο 1425/06), απόφαση της 6ης Οκτωβρίου 2009 και υπόθεση *Μάργαρη κατά Ελλάδας* (Προσφυγή Νο 36705/16), απόφαση της 20ής Ιουνίου 2023].

Το Δικαστήριο σημείωσε ότι, καθώς τα μέρη είχαν συμφωνήσει ότι η δημοσίευση των προσωπικών δεδομένων των προσφευγουσών συνιστούσε παρέμβαση στο δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής τους ζωής, αυτό που έπρεπε να προσδιοριστεί ήταν εάν η παρέμβαση δικαιολογούνταν βάσει της παρ. 2 του άρθρου 8 της Σύμβασης.

Υπογράμμισε, καταρχάς, ότι η επέμβαση προβλεπόταν από τον νόμο και, ειδικότερα, από το άρθρο 2(α) και (β) και το άρθρο 3 παρ. 2(β) του ν. 2472/1997. Συνεπώς, το Δικαστήριο συμπέρανε ότι το επίμαχο μέτρο ήταν σύμφωνο με το εθνικό δίκαιο και ότι η σχετική νομοθεσία ήταν προβλέψιμη και άρα, κατά συνέπεια, πληρούνταν το κριτήριο του άρθρου 8 παρ. 2 σχετικά με την απαίτηση η παρέμβαση να «προβλέπεται από τον νόμο».

Όσον αφορά την απαίτηση η παρέμβαση να επιδιώκει νόμιμο σκοπό, οι σχετικές διατάξεις της εθνικής νομοθεσίας ανέφεραν ότι το μέτρο αποσκοπούσε στην προστασία της κοινωνίας, καθώς ήταν πιθανόν

να συμβάλει στην αποκάλυψη παρόμοιων πράξεων που ενδεχομένως είχαν διαπράξει οι προσφεύγουσες σε βάρος των πελατών τους και να τους ενθαρρύνει να υποβληθούν σε εξετάσεις για τον ιό HIV. Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, το Δικαστήριο κατέληξε ότι η παρέμβαση αποσκοπούσε στην «προστασία των δικαιωμάτων και των ελευθεριών των άλλων».

Επομένως, το Δικαστήριο έπρεπε να εξετάσει εάν η καταγγελλόμενη παρέμβαση, η δημοσιοποίηση της ταυτότητας και των φωτογραφιών των προσφευγουσών καθώς και πληροφοριών σχετικά με την υγεία τους, ήταν «αναγκαία σε μια δημοκρατική κοινωνία» για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού. Έπρεπε, δηλαδή, να εξετάσει εάν οι λόγοι που επικαλέστηκαν τα εθνικά δικαστήρια για να δικαιολογήσουν την παρέμβαση ήταν συναφείς και επαρκείς και εάν η παρέμβαση ήταν ανάλογη προς τον επιδιωκόμενο σκοπό.

Το Δικαστήριο παρατήρησε ότι στην υπόθεση *Μάργαρη κατά Ελλάδας*, η οποία αφορούσε παρόμοιες αλλά όχι ταυτόσημες με εκείνες της παρούσας υπόθεσης περιστάσεις, είχε διαπιστώσει παραβίαση του άρθρου 8, κρίνοντας ότι η δημοσιοποίηση της φωτογραφίας της προσφεύγουσας μαζί με αναφορά στις κατηγορίες που την βαρύνουν, βάσει της ίδιας εθνικής νομοθεσίας, δεν αποτελούσε μέτρο αναγκαίο σε μια δημοκρατική κοινωνία. Ειδικότερα, διαπίστωσε ότι το μέτρο δεν συνοδευόταν από κατάλληλες και επαρκείς εγγυήσεις, καθώς η απόφαση για τη δημοσιοποίηση των στοιχείων της προσφεύγουσας δεν της είχε κοινοποιηθεί, δεν είχε δυνατότητα πριν από τη λήψη της απόφασης που την αφορούσε να ακουστεί, ούτε είχε δυνατότητα να ασκήσει έφεση κατά της απόφασης αυτής και, τέλος, ότι οι πληροφορίες που δημοσιοποιήθηκαν σχετικά με τις κατηγορίες ήταν ασαφείς.

Δεν βλέπει, συνεπώς, το Δικαστήριο κανέναν λόγο να παρεκκλίνει στην παρούσα υπόθεση από τα παραπάνω συμπεράσματα αναφορικά με τον ν. 2472/1997, λαμβάνοντας υπόψη ότι η παρούσα υπόθεση αφορά δεδομένα σχετικά με τον ιό HIV, τα οποία είναι από τη φύση τους ευαίσθητα.

Στο πλαίσιο αυτό, το Δικαστήριο επανέλαβε ότι η εν λόγω παρέμβαση μπορούσε να δικαιολογηθεί, κατά το άρθρο 8, μόνο εάν αποσκοπούσε στην προστασία μιας επιτακτικής ανάγκης δημοσίου συμφέροντος. Επίσης, μέτρα αυτού του είδους που λαμβάνονται χωρίς τη συγκατάθεση του ενδιαφερομένου απαιτούν από το Δικαστήριο τον πιο αυστηρό έλεγχο.

Στην παρούσα υπόθεση, το Δικαστήριο σημείωσε ότι, δυνάμει της εισαγγελικής διάταξης, τα ονόματα και οι φωτογραφίες των προσφευγουσών και η πληροφορία ότι ήταν οροθετικές αναρτήθηκαν στην ιστοσελίδα της αστυνομίας και στη συνέχεια αναδημοσιεύθηκαν στα ΜΜΕ. Παρατήρησε όμως ότι ο εισαγγελέας δεν εξέτασε άλλα εναλλακτικά μέτρα που θα μπορούσαν να ληφθούν στην παρούσα περίπτωση για να διασφαλιστεί η μικρότερη έκθεση για τις προσφεύγουσες. Απλά διέταξε τη δημοσίευση των εν λόγω δεδομένων, χωρίς να εξετάσει την ιδιαίτερη κατάσταση της καθεμίας από τις προσφεύγουσες ή να εκτιμήσει τις συνέπειες που θα είχε γι' αυτές η επίμαχη δημοσίευση.

Δεν εξέτασε επίσης ο εισαγγελέας εάν η διάδοση, στην περιοχή που έλαβαν χώρα τα περιστατικά, μιας απλής ανακοίνωσης σχετικά με τη σύλληψη των οροθετικών ιερόδουλων θα επαρκούσε για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού. Εάν όντως οι εθνικές αρχές είχαν σκοπό να προστατεύσουν τη δημόσια υγεία και ειδικότερα την υγεία των ατόμων που ήρθαν σε επαφή, σε οποιαδήποτε στιγμή, με τις προσφεύγουσες, το προαναφερόμενο μέτρο θα μπορούσε να επιτύχει τον επιδιωκόμενο στόχο και θα είχε και λιγότερες επιπτώσεις στην ιδιωτική ζωή των προσφευγουσών. Οι προσφεύγουσες δεν είχαν δικαίωμα ακρόασης από τον εισαγγελέα, προτού αυτός αποφανθεί σχετικά με τη δημοσιοποίηση των προσωπικών τους δεδομένων και ούτε είχαν τη δυνατότητα άσκησης προσφυγής κατά της απόφασης αυτής, ώστε αυτή να επανεξεταστεί από τον εισαγγελέα εφετών. Η δυνατότητα άσκησης της εν λόγω προσφυγής προβλέφθηκε από την εθνική νομοθεσία μόνο μετά από τα γεγονότα που προκάλεσαν οι παρούσες προσφυγές.

Οι ανωτέρω εκτιμήσεις ισχύουν ακόμη περισσότερο στην παρούσα υπόθεση, καθώς οι πληροφορίες που δημοσιεύτηκαν αφορούσαν την οροθετική κατάσταση των προσφευγουσών, η αποκάλυψη της οποίας θα μπορούσε να έχει καταστροφικές συνέπειες στην ιδιωτική και οικογενειακή τους ζωή και την επαγγελματική και κοινωνική τους κατάσταση, θέτοντάς τες σε κίνδυνο στιγματισμού και αποκλεισμού. Το Δικαστήριο εξάλλου είχε υπόψη του ότι, σύμφωνα με την εγκύκλιο που εξέδωσε το Υπουργείο Υγείας, ενώ οι ιερόδουλες συγκαταλέγονταν στις ομάδες για τις οποίες επιτρεπόταν κατ' εξαίρεση η εξέταση για τον ιό HIV, εντούτοις δεν περιλαμβάνονταν στις περιπτώσεις που

δικαιολογούσαν εξαίρεση του κανόνα περί απορρήτου. Επίσης, η απόφαση του εισαγγελέα να δημοσιοποιήσει τα ευαίσθητα αυτά δεδομένα των προσφευγουσών επικρίθηκε από πολλές εθνικές οργανώσεις, μεταξύ των οποίων και από τον Ιατρικό Σύλλογο Αθηνών και την Εθνική Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, οι οποίες τόνισαν ότι η δημοσιοποίηση αυτή ήταν αντίθετη προς το Σύνταγμα και τις αρχές του ιατρικού απορρήτου και της προστασίας της ιδιωτικής ζωής.

Το Δικαστήριο, με τις ανωτέρω διαπιστώσεις, κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η παρέμβαση στο δικαίωμα των προσφευγουσών για σεβασμό της ιδιωτικής τους ζωής, που προκάλεσε η εισαγγελική διάταξη, δεν ήταν επαρκώς δικαιολογημένη υπό τις ιδιαίτερες περιστάσεις της υπόθεσης και ότι ήταν δυσανάλογη προς τους επιδιωκόμενους σκοπούς.

Παραβίαση άρθρου 8.

Άρθρο 41: το Δικαστήριο επιδίκασε το ποσό των 20.000 σε κάποιες εκ των προσφευγουσών και 15.000 ευρώ στις λοιπές για αποζημίωση της ηθικής βλάβης που υπέστησαν.

Άρθρο 11 – Ελευθερία του συνέρχεσθαι και του συνεταιρίζεσθαι

Υπόθεση Humpert και λοιποί κατά Γερμανίας (Προσφυγές Nos 59433/18, 59477/18, 59481/18 και άλλα), απόφαση της 14ης Δεκεμβρίου 2023 του Τμήματος Ευρείας Σύθεσης

πειθαρχικές ποινές – εκπαιδευτικοί δημόσιοι υπάλληλοι – απεργία

Την επίδικη περίοδο, οι τέσσερις προσφεύγοντες ήταν εκπαιδευτικοί σε δημόσιο σχολείο με καθεστώς δημοσίου υπαλλήλου, που απασχολούνταν σε διάφορα γερμανικά ομόσπονδα κράτη. Ήταν όλοι μέλη του Επιστημονικού και Εκπαιδευτικού Συνδικάτου. Το 2009 και 2010, οι προσφεύγοντες συμμετείχαν σε απεργίες και σε μια διαδήλωση, που διοργανώθηκαν από το συνδικάτο αυτό κατά τη διάρκεια του ωραρίου εργασίας τους, για να διαμαρτυρηθούν για την επιδείνωση των εργασιακών συνθηκών των εκπαιδευτικών. Συγκεκριμένα, δεν προσήλθαν στην εργασία τους για διαστήματα μεταξύ μιας ώρας και τριών ημερών. Τους επιβλήθηκε μετά από πειθαρχική διαδικασία επίπληξη ή πρόστιμο για παραβίαση των καθηκόντων αυτών ως δημοσίων υπαλλήλων, λόγω της συμμετοχής τους στις απεργίες κατά τη διάρκεια των ωρών εργασίας τους. Στον πρώτο προσφεύγοντα επιβλήθηκε επίπληξη για παράλειψη διδασκαλίας δύο μαθημάτων, στον δεύτερο και στον τρίτο προσφεύγοντα επιβλήθηκε διοικητικό πρόστιμο 100 ευρώ στον καθένα για παράλειψη διδασκαλίας πέντε μαθημάτων και στην τέταρτη προσφεύγουσα επιβλήθηκε πειθαρχική ποινή – η οποία δεν εκτελέστηκε καθώς εγκατέλειψε τον δημόσιο τομέα κατόπιν αιτήματός της – και πρόστιμο 300 ευρώ (κατόπιν προσφυγής) για παράλειψη διδασκαλίας δώδεκα μαθημάτων. Αμφισβήτησαν τις αποφάσεις αυτές χωρίς επιτυχία ενώπιον διάφορων διοικητικών δικαστηρίων και ενώπιον του Ομοσπονδιακού Συνταγματικού Δικαστηρίου.

Στις 6 Σεπτεμβρίου 2022, ένα Τμήμα του Δικαστηρίου παρέπεμψε την υπόθεση ενώπιον του Τμήματος Ευρείας Σύθεσης.

Παρόλο που η καταγγελία στην παρούσα υπόθεση ήταν παρόμοια με εκείνη που εξετάστηκε και κηρύχθηκε απαράδεκτη από την πρώην Ευρωπαϊκή Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων στην υπόθεση *S. κατά της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας* [(Προσφυγή Νο 10365/83), απόφαση της 5ης Ιουλίου 1984] και το εθνικό νομικό πλαίσιο παρέμενε το ίδιο, το Δικαστήριο έκρινε, λαμβάνοντας υπόψη την εξέλιξη της νομολογίας σχετικά με το άρθρο 11 από την έκδοση της απόφασης αυτής, ότι η παρούσα προσφυγή είναι παραδεκτή.

Το Δικαστήριο επανέλαβε ότι η συνδικαλιστική ελευθερία δεν ήταν ένα αυτόνομο δικαίωμα, αλλά μια ειδικότερη πτυχή της ελευθερίας του συνεταιρίζεσθαι που αναγνώριζε το άρθρο 11. Μέσω της νομολογίας του, το Δικαστήριο κατάρτισε έναν μη εξαντλητικό κατάλογο των βασικών στοιχείων της συνδικαλιστικής ελευθερίας, χωρίς τα οποία η ελευθερία αυτή θα στερούνταν ουσίας, συμπεριλαμβανομένου του δικαιώματος σύστασης και συμμετοχής σε συνδικαλιστική οργάνωση, της απαγόρευσης των συμβάσεων κλειστού καταστήματος¹, του δικαιώματος του συνδικαλιστικού

¹. Μια συμφωνία κατά την οποία ο εργοδότης συμφωνεί να προσλαμβάνει και να διατηρεί στην επιχείρηση μόνο μέλη σωματείου που διατηρεί καλή φήμη.

οργάνου να επιδιώκει να πείσει τον εργοδότη να ακούσει τι έχει να πει για λογαριασμό των μελών του και του δικαιώματος συλλογικής διαπραγμάτευσης. Μέχρι στιγμής είναι ανοικτό το ερώτημα εάν η απαγόρευση των απεργιών επηρεάζει ένα βασικό στοιχείο της ελευθερίας του συνεταιρίζεσθαι κατά το άρθρο 11 της Σύμβασης.

Το ερώτημα αυτό είχε συγκεκριμένο περιεχόμενο και συνεπώς δεν μπορούσε να απαντηθεί αφηρημένα ή εξετάζοντας την απαγόρευση των απεργιών μεμονωμένα. Απαιτείται αντιθέτως μια αξιολόγηση όλων των περιστάσεων της υπόθεσης, λαμβάνοντας υπόψη το σύνολο των μέτρων που έλαβε το εναγόμενο Κράτος για να διασφαλίσει τη συνδικαλιστική ελευθερία, των εναλλακτικών μέσων ή δικαιωμάτων που παρέχονται στα συνδικάτα για να ακουστεί η φωνή τους και για να προστατευτούν τα εργασιακά συμφέροντα των μελών τους, καθώς και τα συμφέροντα που παραχωρούνται στα μέλη των συνδικάτων για να προασπιστούν τα συμφέροντά τους. Στην αξιολόγηση αυτή θα πρέπει να ληφθούν υπόψη και άλλες πτυχές που αφορούν τη δομή των εργασιακών σχέσεων στο εν λόγω σύστημα, όπως εάν οι εργασιακές συνθήκες στο σύστημα αυτό καθορίστηκαν μέσω συλλογικής διαπραγμάτευσης, καθώς η συλλογική διαπραγμάτευση και το δικαίωμα στην απεργία συνδέονται στενά. Ο σχετικός τομέας και/ή οι εργασίες που εκτελούν οι εν λόγω εργαζόμενοι ενδέχεται επίσης να έχουν σημασία για την αξιολόγηση αυτή. Ακόμη και εάν μια απαγόρευση των απεργιών ενδέχεται να μην επηρεάζει κάποιο ουσιώδες στοιχείο της συνδικαλιστικής ελευθερίας σε ένα δεδομένο πλαίσιο, εντούτοις επηρεάζει μια βασική συνδικαλιστική δραστηριότητα εάν αφορά «πρωταρχική» ή άμεσα απεργιακή κινητοποίηση. Σε κάθε περίπτωση, το περιθώριο διακριτικής ευχέρειας που παρέχεται στο Κράτος είναι μειωμένο.

Τα πειθαρχικά μέτρα επιβλήθηκαν στους προσφεύγοντες εξαιτίας της συμμετοχής τους σε απεργίες κατά τη διάρκεια εργασιμών ωρών. Ως εκ τούτου, υπήρξε παρέμβαση στην ελευθερία τους για συνεταιρίζεσθαι. Τα μέτρα βασίστηκαν στο άρθρο 33 παρ. 5 του Βασικού Νόμου και στα σχετικά μέρη των νόμων περί του καθεστώτος δημοσίου υπαλλήλου των διαφόρων ομοσπονδιακών κρατών. Το Ομοσπονδιακό Συνταγματικό Δικαστήριο ερμήνευε συνεχώς τον Βασικό Νόμο υπό την έννοια ότι κατοχυρώνει μια απαγόρευση απεργιών για όλους τους δημόσιους υπαλλήλους. Συνεπώς, η επίμαχη παρέμβαση προβλεπόταν από τον νόμο. Η διατήρηση μιας σταθερής διοίκησης, η εκπλήρωση των λειτουργιών του Κράτους και η ορθή λειτουργία του Κράτους και των οργάνων του, ως σκοπός της απαγόρευσης πραγματοποίησης απεργίας από τους δημοσίους υπαλλήλους, κρίθηκε ως νόμιμος από το Δικαστήριο. Στο πλαίσιο αυτό, το Δικαστήριο έκρινε ότι το πειθαρχικό μέτρο επιδίωκε επίσης να διασφαλίσει τη λειτουργία του σχολικού συστήματος και, συνεπώς, το δικαίωμα των άλλων στην εκπαίδευση, όπως προστατεύεται από το άρθρο 7 παρ. 1 του Βασικού Νόμου και από το άρθρο 2 του Πρώτου Πρωτοκόλλου της Σύμβασης.

Όσον αφορά την εξέταση της αναλογικότητας, το Δικαστήριο έκρινε ότι έπρεπε να ληφθούν υπόψη όλες οι περιστάσεις της υπόθεσης. Αυτό περιελάμβανε (i) τη φύση και το εύρος της απαγόρευσης του δικαιώματος στην απεργία, (ii) τα μέτρα που δίνουν τη δυνατότητα στους δημοσίους υπαλλήλους των συνδικάτων και των ίδιων των δημοσίων υπαλλήλων να προστατεύουν τα εργασιακά δικαιώματα, (iii) τους επιδιωκόμενους σκοπούς της απαγόρευσης απεργίας των δημοσίων υπαλλήλων, (iv) περαιτέρω δικαιώματα που καλύπτονται από το καθεστώς του δημοσίου υπαλλήλου, (v) τη δυνατότητα να εργάζεται κανείς ως εκπαιδευτικός σε δημόσιο σχολείο με καθεστώς συμβασιούχου δημοσίου υπαλλήλου με δικαίωμα στην απεργία και (vi) την αυστηρότητα των επίμαχων πειθαρχικών μέτρων. Συνεπώς, εξέτασε όλες αυτές τις πτυχές της υπόθεσης.

Η απαγόρευση πραγματοποίησης απεργιών από τους δημοσίους υπαλλήλους, συμπεριλαμβανομένων και των εκπαιδευτικών υπό αυτό το καθεστώς, βασιζόταν στο καθεστώς τους και ήταν απόλυτη. Ο περιορισμός του δικαιώματος στην απεργία των Γερμανών δημοσίων υπαλλήλων, μεταξύ άλλων και των προσφευγόντων, θα μπορούσε, κατά συνέπεια, να θεωρηθεί ως σοβαρός. Μια γενική απαγόρευση των απεργιών όλων των δημοσίων υπαλλήλων εγείρει συγκεκριμένα ζητήματα κατά τη Σύμβαση. Σχετικά με την εξάρτηση των προσφευγόντων στο διεθνές εργατικό δίκαιο, το Δικαστήριο σημείωσε ότι η προσέγγιση της Γερμανίας για την απαγόρευση των απεργιών όλων των δημοσίων υπαλλήλων, συμπεριλαμβανομένων των εκπαιδευτικών με αυτό το καθεστώς, όπως οι προσφεύγοντες, δεν ήταν σύμφωνη με την τάση που προέκυπτε από τα εξειδικευμένα διεθνή κείμενα, όπως ερμηνεύονταν από τα όργανα παρακολούθησης ή από την πρακτική των Συμβαλλομένων Κρατών. Τα αρμόδια όργανα παρακολούθησης που συστάθηκαν στο πλαίσιο των εξειδικευμένων διεθνών κειμένων (κυρίως η Επιτροπή των Εμπειρογνομόνων για την εφαρμογή των Συμβάσεων και των Συστάσεων, η Ευρωπαϊκή

Επιτροπή για τα Κοινωνικά Δικαιώματα, η Επιτροπή Οικονομικών, Κοινωνικών και Πολιτιστικών Δικαιωμάτων των Ηνωμένων Εθνών και η Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων των Ηνωμένων Εθνών) είχαν επανειλημμένως ασκήσει κριτική κατά της απαγόρευσης των απεργιών των δημοσίων υπαλλήλων στη Γερμανία, λόγω του καθεστώτος τους, συμπεριλαμβανομένων των εκπαιδευτικών με αυτό το καθεστώς. Χωρίς να αμφισβητήσει την ανάλυση στην οποία προέβησαν τα όργανά αυτά κατά την αξιολόγηση της συμμόρφωσης του εναγόμενου Κράτους με τα διεθνή κείμενα, για την επιτήρηση των οποίων είχαν συσταθεί, το Δικαστήριο επανέλαβε ότι καθήκον του ήταν να εξακριβώσει εάν η σχετική εθνική νομοθεσία, κατά την εφαρμογή της στους προσφεύγοντες, ήταν σύμφωνη προς την αρχή της αναλογικότητας όπως απαιτούσε το άρθρο 11 παρ. 2, η δικαιοδοσία της οποίας περιοριζόταν κατά τη Σύμβαση.

Επίσης, παρόλο που η κάθε τάση που προέκυπτε από την πρακτική των Συμβαλλομένων Κρατών και η αρνητική αξιολόγηση των προαναφερόμενων οργάνων παρακολούθησης για τη συμμόρφωση του εναγόμενου Κράτους με τα διεθνή κείμενα αποτελούσαν σχετικά στοιχεία, δεν ήταν αυτά καθαυτά και από μόνα τους καθοριστικής σημασίας για την εξέταση του Δικαστηρίου σχετικά με το εάν η επίμαχη απαγόρευση για τις απεργίες και τα πειθαρχικά μέτρα που επιβλήθηκαν στους προσφεύγοντες παρέμεναν εντός του περιθωρίου διακριτικής ευχέρειας που παρέχεται στο εναγόμενο Κράτος δυνάμει της Σύμβασης.

Ενώ η απεργία αποτελεί ένα σημαντικό κομμάτι της συνδικαλιστικής δραστηριότητας, δεν ήταν το μοναδικό μέσο για τα συνδικάτα και τα μέλη τους προστασίας των σχετικών εργασιακών συμφερόντων. Στα γερμανικά συνδικάτα δημοσίων υπαλλήλων και στους ίδιους τους δημόσιους υπαλλήλους αποδόθηκαν διαφορετικά δικαιώματα για την προστασία των σχετικών εργασιακών συμφερόντων, ειδικότερα οι δημόσιοι υπάλληλοι μπορούσαν να σχηματίζουν και να συμμετέχουν σε συνδικάτα και πολλοί δημόσιοι υπάλληλοι, συμπεριλαμβανομένων των προσφευγόντων, είχαν κάνει χρήση του δικαιώματος αυτού. Τα συνδικάτα των δημοσίων υπαλλήλων είχαν το νόμιμο δικαίωμα να συμμετέχουν στην κατάρτιση των νομικών διατάξεων που αφορούσαν τη δημόσια υπηρεσία. Το Δικαστήριο παρατήρησε, με βάση το συγκριτικό υλικό που είχε στη διάθεσή του, ότι κανένα από τα Συμβαλλόμενα Μέρη που συμμετείχαν στην έρευνα δεν παρείχε συγκρίσιμα δικαιώματα συμμετοχής των συνδικάτων στη διαδικασία καθορισμού των εργασιακών συνθηκών ως μέσο αντιστάθμισης της απαγόρευσης απεργιών των ενδιαφερομένων εργαζομένων.

Επιπλέον, είχαν ατομικό συνταγματικό δικαίωμα παροχής «επαρκούς συντήρησης», ανάλογης, μεταξύ άλλων, με τον βαθμό και τις αρμοδιότητες αυτών ως δημοσίων υπαλλήλων και με την εξέλιξη της επικρατούσας οικονομικής και χρηματοοικονομικής κατάστασης και του γενικού επιπέδου διαβίωσης («η αρχή της διατροφής»), την οποία μπορούσαν να διεκδικήσουν στα δικαστήρια. Το δικαίωμα αυτό ήταν ισόβιο, ακόμη και κατά τη συνταξιοδότηση και σε περίπτωση ασθένειας. Το Δικαστήριο παρατήρησε ότι στη Γερμανία το καθεστώς του δημοσίου υπαλλήλου ήταν ευνοϊκότερο από το καθεστώς του συμβασιούχου δημοσίου υπαλλήλου από διάφορες απόψεις, τόσο νομικά όσο και από την άποψη των υλικών παροχών, και ότι οι εργασιακές συνθήκες των εκπαιδευτικών δημοσίων σχολείων, αναφορικά με τον μισθό και τις ώρες διδασκαλίας, ήταν ευνοϊκότερες από εκείνες που επικρατούσαν στα περισσότερα Συμβαλλόμενα Μέρη.

Το Δικαστήριο υπογράμμισε ότι το δικαίωμα στην εκπαίδευση, που ήταν απαραίτητο για την προώθηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, διαδραματίζει έναν ουσιαστικό ρόλο σε μια δημοκρατική κοινωνία. Η πρωτοβάθμια και η δευτεροβάθμια εκπαίδευση ήταν πρωταρχικής σημασίας για την προσωπική ανάπτυξη και τη μελλοντική επιτυχία κάθε παιδιού. Παρόλο που η Σύμβαση δεν υπαγορεύει πώς θα παρέχεται η εκπαίδευση και ακόμη περισσότερο δεν προέβλεπε κάποιο ειδικό καθεστώς για τους εκπαιδευτικούς, το Δικαστήριο υπογράμμισε την τεράστια σημασία, από την άποψη της δημόσιας πολιτικής, ενός αποτελεσματικού εκπαιδευτικού συστήματος ικανού να παρέχει διδασκαλία και εκπαίδευση των παιδιών, με τρόπο αξιόπιστο, σχετικά με την ελευθερία, τη δημοκρατία, τα ανθρώπινα δικαιώματα και το κράτος δικαίου.

Το Δικαστήριο έκρινε ότι η ποικιλία των διαφόρων θεσμικών εγγυήσεων, στο σύνολό της, έδινε τη δυνατότητα στα συνδικάτα των δημοσίων υπαλλήλων και στους ίδιους τους δημοσίους υπαλλήλους να προασπίζονται αποτελεσματικά τα επαγγελματικά τους συμφέροντα. Το υψηλό ποσοστό συμμετοχής σε συνδικαλιστικά όργανα των Γερμανών δημοσίων υπαλλήλων καταδείκνυε την αποτελεσματικότητα

στην πράξη των συνδικαλιστικών δικαιωμάτων, όπως εξασφαλίστηκαν για τους δημοσίους υπαλλήλους. Επίσης, η επίμαχη απαγόρευση των απεργιών για τους δημοσίους υπαλλήλους ήταν ένα γενικό μέτρο που αντικατοπτρίζει την εξισορρόπηση και τη στάθμιση διαφόρων ενδεχομένως ανταγωνιστικών, συνταγματικών συμφερόντων.

Η απαγόρευση των απεργιών δεν καθιστούσε άνευ ουσίας τη συνδικαλιστική ελευθερία των δημοσίων υπαλλήλων.

Εξάλλου, τα πειθαρχικά μέτρα που επιβλήθηκαν στους προσφεύγοντες δεν ήταν αυστηρά, καθώς επιδίωκαν, ειδικότερα, τον σημαντικό στόχο της διασφάλισης της προστασίας των δικαιωμάτων που κατοχυρώνει η Σύμβαση μέσω της αποτελεσματικής δημόσιας διοίκησης (εν προκειμένω, το δικαίωμα των άλλων στην εκπαίδευση) και τα εθνικά δικαστήρια παρείχαν σχετικούς και επαρκείς λόγους για να αιτιολογήσουν τα μέτρα αυτά, σταθμίζοντας τα αντίθετα συμφέροντα με μια διεξοδική εξισορρόπηση που αποσκοπούσε στην εφαρμογή της νομολογίας του Δικαστηρίου καθ' όλη τη διάρκεια των εθνικών διαδικασιών. Οι υλικές συνθήκες απασχόλησης των εκπαιδευτικών με καθεστώς δημοσίου υπαλλήλου στη Γερμανία συνηγορούν περαιτέρω υπέρ της αναλογικότητας των επίμαχων μέτρων στην παρούσα υπόθεση, όπως επίσης και η δυνατότητα να εργαστούν ως εκπαιδευτικοί σε δημόσιο σχολείο με καθεστώς συμβασιούχου δημοσίου υπαλλήλου με δικαίωμα στην απεργία.

Το Δικαστήριο κατέληξε, συνεπώς, στο συμπέρασμα ότι τα μέτρα που λήφθηκαν κατά των προσφευγόντων δεν υπερέβησαν το περιθώριο διακριτικής ευχέρειας που παρέχεται στο εναγόμενο Κράτος και ότι αποδείχθηκαν ανάλογα προς τους σημαντικούς επιδιωκόμενους νόμιμους σκοπούς.

Μη παραβίαση άρθρου 11.